M. MACREA, OCT. FLOCA, N. LUPTJ, I. BERCIU

CETĂTI DACICE DIN SUDUL TRANSILVANIEI

Cu un cuvînt înainte de Acad. C. DAICOVICIU

EDITURA MERIDIANE
Bucureşti, 1966

CUVÎNT ÎNAINTE

Au trecut mai bine de 80 de ani de la memorabila punere în scenă a geto-dacilor prin cuprinzătoarea lucrare — adevărat muzeu de ştiri — a lui Grigore Tocilescu Dacia înainte de Romani *(Bucureşti 1880). Dar el nu făcea decît să împlinească cu vrednică de laudă temeinicie indicaţii date de un A. I. Odobescu, C. Bolliac şi N. Bălcescu.*

Se împlinesc aproape 4 decenii şi jumătate de cînd o echipă a Institutului de Arheologie şi Numismatică al Universităţii române din Cluj, sub conducerea competentă şi entuziastă a profesorului D. M. Teodorescu, calcă, cuprins de o pioasă curiozitate ştiinţifică, teritoriul sacru al aşezărilor şi cetăţilor dacice din Munţii Orăştiei, Costeşti, Blidaru, Piatra Roşie, Grădiştea Muncelului etc, iniţiind primele investigaţii atît de profunde şi promiţătoare.

Monumentala operă a lui V. Pârvan Getica *numără aproape 40 de ani de la triumfala ei apariţie.*

Şi se încheie, acum, două decenii de la aşezarea pe noi şi proaspete baze materiale şi ştiinţifice a cercetării sistematice a complexului dacic din Munţii Orăştiei prin colectivul « Traiului Dacic» sub conducerea celui care semnează acest «Cuvînt înainte», soldîndu-se, după cum se ştie, an de an, cu însemnate şi neaşteptate rezultate.

Nu e de loc întîmplător că cei patru autori ai lucrării de faţă sînt încercaţii veterani-colaboratori la lucrările desfăşurate între cele două războaie mondiale, dar mai ales în ultimele două decenii ale Patriei eliberate, la aşezările multiple din centrul puterii dacice.

Şi nu e de loc, credem, nejustificată nici părerea noastră că tocmai aceste descoperiri au avut darul nu numai de-a atrage atenţia tuturor oamenilor de cultură din ţară şi străinătate, dar şi de a stimula într-o măsură mai mare dorinţa specialiştilor români şi srăini de a cerceta mai larg acest fenomen geto-dacic al istoriei străvechi şi vechi.

Pe întreg cuprinsul ţării — vatră a poporului geto-dac — dar şi pe teritoriul ţărilor învecinate apar aşezările (deschise sau fortificate) ale acestei populaţii, descoperiri urmate, apoi, de informări şi studii asupra genezei poporului, limbii şi culturii străvechilor locuitori ai

acestor meleaguri din sud-estul Europei. Nu e cazul să ne întindem mai mult asupra acestor lucrări.

Ne mulțumim doar să relevăm aici cu îndreptățită satisfacție și mîndrie rezultatele expuse succint, obținute de autorii lucrării de față la cele mai importante patru așezări fortificate ale lumii dacice din sud-vestul Daciei intracarpatice, centru major al statului dac din ultimele două secole ce premerg cuceririi romane (sec. I î.e.n. — 106 din e.n.). Prima între ele e cetatea dacică de la Căpîlna, *pe Valea Sebeșului (Frumoasei), ieșită la iveală prin lucrările începute de un colectiv condus de noi și continuate strălucit de fostul elev și statornic colaborator al nostru prof. M. Macrea de la Universitatea din Cluj împreună cu prof. J. Berciu de la Muzeul din Alba lulia. Vechiul și constantul colaborator, Oct. Floca, directorul Muzeului din Deva, a reușit, în anii trecuți să identifice și să dezvelească magistral una din cele mai caracteristice fortărețe dacice — un adevărat cuib de vulturi — pe o stîncă semeață din hotarul comunei* Banița *(Ungă Petroșeni). Un alt elev și colaborator asiduu la șantierul Grădiștea Muncelului-Costești, N. Lupu, directorul Muzeului Brukenthal din Sibiu, are marele merit de a fi reperat cetatea dacică de la* Tilișca *(r. Sibiu), cetate ce continuă o mai veche fortificație din epoca zisă hallstattiană (tot geto-dacâ însă). Descoperirea așezării și cetățuii «dăltuite în stîncă» de la* Piatra Craivii *(lingă Alba lulia), centru al dacilor din această regiune a vechiului* Apulum *e meritul incontestabil al conducătorilor Muzeului din Alba lulia, I. Berciu și Al. Popa, membri încercați și ei ai șantierului « Traiul Dacic».*

Toate patru, chiar dacă unele din ele vor fi fost mai vechi, ca centre ale unor triburi sau uniuni tribale, au servit la un moment dat, drept apărare împotriva atacurilor și năvălirilor ce s-ar fi îndreptat spre inima statului dac începător de sub conducerea lui Burebista *și a urmașilor săi pînă la* Decebal *(sec. I î.e.n. pînâ la începutul sec. II e.n.) din Munții Orăștiei. Contribuția acestor descoperiri la cunoaș'terea istoriei și culturii dacilor liberi e de cea mai mare valoare.*

Săpăturile executate la aceste patru puncte au fost făcute de autorii lucrării cu toată priceperea pe care le-a dat-o experiența de atîția ani. Prezentarea însăși a rezultatelor e făcută cu competență și acribia științifică ce-i caracterizează pe autori și în alte publicații ale lor, dar și cu pasiunea cuvenită pentru obiectul tratat. Noi nu am găsit nimic de modificat în expunerea documentată a vederilor și aprecierilor lor.

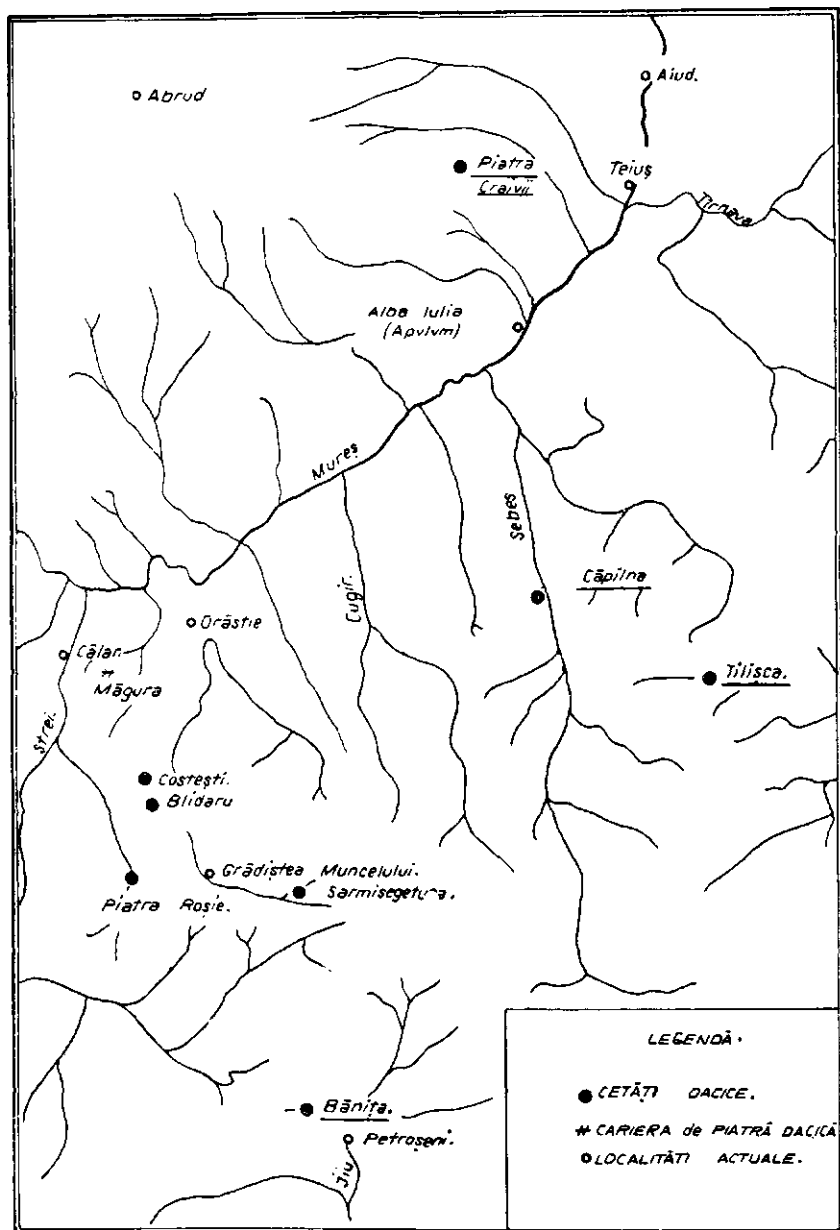
Prin această lucrare colectivă — rod al unei colaborări tovărășești de ani de zile, caracteristică pentru oamenii de știință de azi — se

confirmă încă o dată puținele dar categoricile știri antice păstrate pe cale literară despre geto-daci, pe care îi vedem azi nu numai ca un popor făuritor al uneia din cele mai formidabile organizații statale, la periferia imperiului cesarilor, dar și ca unul ce a creat o impunătoare cultură materială și spirituală la sfîrșitul mileniului I î.e.n. și începutul primului mileniu al erei noastre. Geto-dacii au intrat definitiv în vasta istorie a lumii antice, mediteraneene.

Solicitîndu-mi-se un cuvînt care să însoțească această frumoasă carte, o fac cu adinc simțită plăcere, mulțumind atît tovarășilor mei de muncă, autori, cît și Editurii Meridiane și felicitîndu-i pe toți pentru această valoroasă realizare.

Cluj. 24 I, 1965

Acad. C. DAICOVICIU

Harta cetăților dacice din sudul Transilvaniei

CETATEA DACICĂ DE LA CĂPÎLNA

Așezare geografică

Situată pe Valea Sebeşului, care e silită aici să facă un cot spre est, cetatea dacică de la Căpîlna se află la circa 18 km spre sud de orăşelul Sebeş. Ruinele ei se găsesc pe dealul Cetăţii, la peste 2 km spre sud de satul Căpîlna, pe malul stîng al rîului Sebeş, între valea Gărgălăului şi pîrîul Rîpii, faţă în faţă cu dealul Varului.

Drumul la Cetate poate fi parcurs în mai puţin de o jumătate de oră, pornind din vale, de la podul de piatră peste apa Sebeşului, pe valea Gărgălăului, pînă la casa paznicului, de unde, întorcînd spre est, pe coama dealului Gărgălăului, se ajunge în vîrful dealului Cetăţii, la ruinele cetăţii dacice. Dealul Cetăţii, înalt de 610 m, cu vîrful în formă de mamelon şi cu pantele abrupte, străjuieşte şi închide prin poziţia sa dominantă valea Sebeşului, deasupra căreia se ridică cu circa 200 m. Izolat şi apărat din trei părţi de pante abrupte, numai spre sud-vest dealul Cetăţii se leagă, la vîrf, prin şeaua prelungă formată de culmea dealului Gărgălăului (fig. 28), de dealul Stăuindor şi de celelalte înălţimi ale munţilor Sebeşului.

Istoricul cercetărilor arheologice

Cetatea dacică de la Căpîlna, datorită poziţiei sale retrase în munţi, departe de cetăţile dacice din grupul de la Grădiştea Muncelului, mai devreme cunoscute, începe să fie amintită sporadic în literatura arheologică pe la sfîrşitul secolului trecut. Taina ruinelor ei a putut fi dezlegată numai prin săpăturile arheologice întreprinse, după cele efectuate între cele două războaie mondiale la Costeşti şi Grădiştea Muncelului, în anul 1939, apoi în 1942 şi 1954. Ele au scos la iveală cea mai mare parte a ruinelor, lămurind rosturile cetăţii în vremea cînd era folosită. însă nu toate ruinele cetăţii

de odinioară s-au păstrat în stare bună pînă astăzi, unele lucrări sau construcţii de lemn, de pămînt şi chiar de piatră, care vor fi mai existat mai ales pe terasa superioară, măcinate de intemperii de-a lungul vremurilor, spălate de ploi şi minate pe pante în jos, au dispărut cu totul sau au lăsat numai urme slabe. A rămas pînă acum necercetată deplin mai ales latura de sud-est a cetăţii, unde urmează să se efectueze în curînd cercetări suplimentare, pentru dezvelirea completă a ruinelor.

Cetatea şi monumentele ei

Astăzi, vizitatorul poate vedea, pe teren, numai urmele monumentale ale cetăţii de la Căpîlna. Obiectele mobile de tot felul, scoase la iveală cu prilejul săpăturilor, care întregesc şi ajută la desluşirea mai uşoară şi deplină a felului cum se desfăşura odinioară viaţa în această retrasă dar puternică cetate, au fost expuse în sălile Muzeului Regional din Alba lulia.

Pentru ridicarea cetăţii în acest loc, ales cu chibzuială, dacii, după obiceiurile şi tradiţiile lor cunoscute, au transformat mai întîi tot vîrful dealului prin lucrări de nivelare şi tăiere de terase în stîncă, schimbîndu-i mult înfăţişarea pe care o va fi avut mai înainte. Numai după aceea s-a procedat la construirea zidurilor de piatră şi a celorlalte elemente de fortificaţie. Astăzi, vîrful dealului Cetăţii, acoperit de o pădure de stejar şi presărat cu ruinele scoase la lumină, păstrează forma apropiată de cea pe care a avut-o iniţial. Efectuarea de către daci a acestor uriaşe lucrări de nivelare şi construcţie în piatră, într-un loc atît de greu accesibil, a necesitat fără îndoială folosirea unei considerabile forţe de muncă şi a unor însemnate mijloace materiale. Ele ne provoacă interes şi admiraţie prin aceea că fac dovada atît a măiestriei şi cunoştinţelor avansate pentru acele vremuri ale constructorilor daci în meşteşugul şi arta arhitecturii, cît şi a puterii şi a resurselor de tot felul de care dispunea statul dac.

O privire chiar fugitivă asupra planului general al cetăţii, verificată apoi de străbaterea de la un capăt la altul a ruinelor, ne arată că cetatea a fost ingenios amplasată pe dealul care astăzi îi poartă numele. In punctul cel mai înalt al dealului Cetăţii se ridică detaşat,

ca un tanc de piatră, un promontoriu de forma unui trunchi de piramidă, înalt de circa 3,50 m faţă de terenul înconjurător. Cu laturile tăiate aproape drept, în stîncă, ca nişte pereţi, acesta se termină în partea superioară cu o mică terasă patrulateră, aproape netedă, măsurînd circa 8 X 11 m. De jur împrejur promontoriul este încins <ie o terasă, nici ea nu peste tot dreaptă, ci mai mult înclinată, mai lungă şi mai largă în faţă, spre sud-vest, mai îngustă pe laturile de nord-vest şi nord-est. Din această terasă mai mare se desprind, pe latura de sud-est, alte două terase mai mici. împreună, cele trei terase din jurul promontoriului alcătuiesc platoul superior al cetăţii, de formă ovală, măsurînd în lungime 56 m, iar în lăţime 42 m.

Pe laturile de nord-vest şi nord-est, spre valea Gărgălăului, panta dealului coboară foarte abrupt, în timp ce pe latura de sud-est, spre pîrîul Rîpii, după o pantă mai mică, ce coboară de pe platoul superior, urmează o a doua terasă prelungă şi paralelă cu terasa superioară lată de cea. 16 m, după care începe panta coborîtoare a dealului, în această parte mai puţin abruptă decît pe celelalte două laturi. Alte terase, mai mici, de asemenea tăiate în stîncă, se găsesc dincolo de incinta propriu-zisă a cetăţii. Două asemenea mici terase succesive se găsesc în dreptul colţului nordic al platoului superior, prima la 27 m depărtare de acesta, iar a doua la alţi 32 m mai jos. O altă mică terasă, la fel cu cele două amintite, se găseşte pe pantă, în dreptul colţului de est al cetăţii, iar alte două, înguste şi lungi, prima formată din două segmente, a doua neîntreruptă, sînt dispuse aproape paralel pe panta de sud-est a dealului.

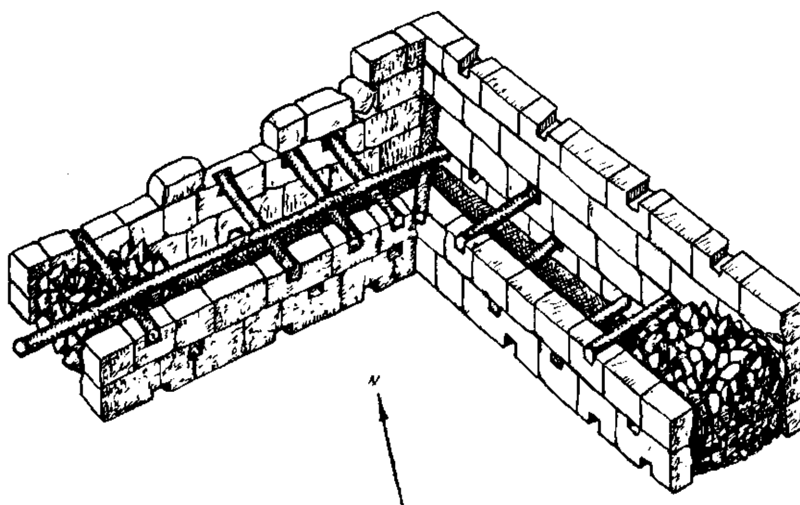
Spre sud-vest, după platoul superior, dealul se strîmtează şi panta coboară lin spre şeaua formată, după cum s-a amintit, de culmea Gărgălăului. La acest capăt al dealului, sub teresa superioară se găsesc cele mai multe din construcţiile de piatră ale cetăţii.

Urcînd spre cetate, din această direcţie, primul obstacol care ne întîmpină este un val nu prea înalt de pămînt, dispus de-a curmezişul pantei, cu şanţul spre cetate.

Continuînd urcuşul ajungem la un grup de construcţii, cele mai monumentale şi mai bine păstrate dintre toate ruinele cetăţii, constînd dintr-un turn de piatră, de la care pornesc sau în apropierea căruia se găsesc alte ziduri. Ele sînt amplasate pe o **mică** terasă artificială, obţinută prin tăierea şi nivelarea stîncii, la capătul de sud-vest al dealului, sub terasa superioară (pl. II).

Turnul este de formă pătrată, cu laturile de 9,50 X 9,50 m în exterior, încăperea din interior avînd dimensiunile de 6,04 X 6,04 m. Zidurile turnului sînt construite într-o tehnică specifică dacilor şi de acum bine cunoscută, care foloseşte şi îmbină piatra fasonată, piatra măruntă de stîncă, lutul, cărămida şi lemnul.

In partea inferioară, singura care se păstrează şi se poate vedea acum, zidul are două feţe clădite din blocuri tăiate regulat şi aşezate

1. Construcţia zidului de piatră din colţul de nord al turnului-locuinţă. Desen. (Căpîlna)

în rînduri orizontale. Intre ele se găseşte o umplutură alcătuită din piatră măruntă de stîncă şi pămînt bătut. Grosimea zidului este de 1,73 m. Temelia lui e aşezată într-un mic şanţ sau «pat» săpat în pămînt şi stîncă, ceea ce îi dă stabilitate, împiedecînd alunecarea lui. In total, existau patru rînduri de blocuri suprapuse, păstrate toate numai pe faţa externă a zidului de nord-est şi pe o mică porţiune de pe latura de sud-est, începînd de la colţul de est. înălţimea totală a zidului, socotită de la temelie, era de 1,70 m.

Rîndul inferior de blocuri era pe jumătate îngropat în pămîntul pe care se umbla.

Blocurile care alcătuiesc cele două fețe sau paramentele zidurilor sînt cioplite dintr-o piatră sedimentară, adusă de departe, căci nu se găsește în apropiere. Este un conglomerat calcaros asemănător cu cel folosit și la alte cetăți dacice din grupul Grădiștea Muncelului. Dimensiunile blocurilor variază, mai ales în ceea ce privește lungimea și lățimea, numai înălțimea lor se menține între 40—46 cm, ceea ce asigură aspectul regulat al zidurilor. La unele blocuri una din laturi, obișnuit cea dinspre interioiul zidului, a rămas nelucrată. Blocurile de la colțuri prezintă o profilatură cu patru falțuri, de cîte 3 cm în adîncime și 5 cm în lungime.

Multe blocuri au niște jghiaburi (numite de localnici *babe),* în formă de coadă de rîndunică, ce străbat piatra pe toată lățimea ei. Există blccuri la care jgheabul se oprește la o mică distanță de fata externă. Adîncimea jgheaburilor este de 8 cm, iar lățimea totdeauna mai mare spre exterior și mai mică spre interior. In aceste jgheaburi se fixau bîrne groase din lemn de stejar, car legau cele două fețe ale zidului, dîndu-i mai mare soliditate. Ele sînt tăiate obișnuit în partea superioară și la mijlocul blocurilor. Uneori însă se găsesc în partea de jos sau sînt scobite la marginile a două blocuri, așezate în zid unul lîngă altul. In zid *babele* sînt dispuse față în față și la distanțe variabile de-a lungul fiecărui rînd de blocuri. Capetele bîrnelor, care legau transversal cele două fețe ale zidului, ieșeau obișnuit în afară. La colțuri însă bîrnele erau așezate oblic, în jgheaburi tăiate în cîte două blocuri, iar capetele lor numai spre interior străbat pînă la fața zidului, spre exterior ele oprindu-se la oarecare depărtare de marginea blocurilor, astfel că din afară ele nu se văd. In interiorul zidurilor, cel puțin pe unele laturi ale turnului, existau și bîrne dispuse în lungul zidului, deci perpendicular pe bîrnele transversale, pe care le legau. Bîrnele de legătură, transversale și longitudinale, lipsesc în rîndul al treilea de blocuri, iar în rîndul inferior în afară de jgheaburile pentru bîrne, tăiate în partea superioară a blocurilor, existau și jgheaburi în partea de jos, uneori săpate in același bloc. Acestea serveau pentru scurgerea apei.

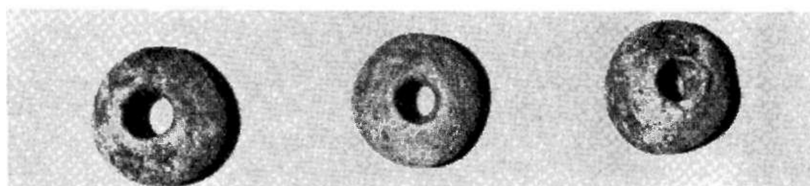
In partea superioară, la nivelul ultimului rînd de blocuri, suprafața zidului era netedă și bine nivelată. Peste zidul de piatră se înălța un altul de cărămidă, probabil de aceeași grosime sau puțin mai îngust. Cărămizile sînt făcute din lut amestecat cu paie și nisip. In cea mai mare parte cărămizile sînt incomplet arse, totuși s-au

găsit şi unele arse pînă la roşu. Mormane întregi de cărămizi, lipite între ele cu argilă, au fost descoperite în interiorul şi, mai ales, în jurul turnului. Formînd o masă compactă, puţine cărămizi s-au putut distinge spre a putea fi măsurate. Dimensiunile lor erau de 48 **X** 24 **X** 8—9 cm. Nu s-au observat urme de bîrne în zidul de cărămidă.

2. I: Vase dacice.
II: Lustruitoare.
III: Fusaiole

La colţuri însă se pare că erau înfipte grinzi orizontale, care întăreau partea de cărămidă a zidurilor. înălţimea acestora, de la zidul de piatră în sus, o apreciem, după cantitatea mare de dărîmături şi după alte considerente, la cel puţin trei metri. în felul acesta înălţimea totală a zidurilor era de 4,5 — 5 m.

Acoperişul turnului era construit din grinzi şi bîrne de stejar, în cursul săpăturilor, în interiorul şi mai ales în jurul turnului

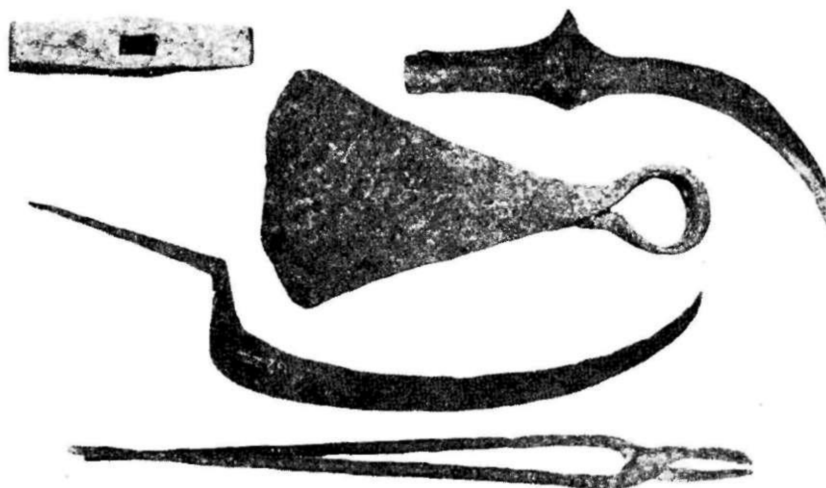
g-au observat, la diferite adîncimi, dar mai ales sub stratul de cărămizi prăbuşite, mari cantităţi de bîrne carbonizate, căzute în diferite poziţii, uneori întretăindu-se între ele. S-au găsit bîrne arse pe o lungime pînă la 2,25 m, avînd grosimea de cel puţin 15 cm. Numărul mare al bîrnelor arse şi grosimea straturdor de arsură ne fac să credem că acoperişul era alcătuit dintr-o mare cantitate de grinzi (lemnul se găsea şi atunci, ca şi astăzi, din abundenţă în acest ţinut). Ţigle n-au fost descoperite şi presupunem că turnul era acoperit cu şindrilă.

La nivelul zidului de piatră turnul avea o singură intrare, pe latura de sud-est, largă de 1,26 m. Spre exterior are un prag de piatră, iar pereţii laterali erau căptuşiţi cu blocuri mai subţiri, în formă de lespezi. în interiorul încăperii padimentul era din piatră cu pămînt bătut. Mai sus, la nivelul părţii superioare a zidului de piatră, credem că exista o podea de scînduri sprijinită pe şiruri de grinzi orizontale. Astfel încăperea de jos era probabil folosită drept cămară de alimente şi provizii, iar locuinţa se afla deasupra ei, avînd pereţii de cărămidă.

Numeroasele obiecte şi produse de tot felul, scoase la iveală cu prilejul săpăturilor, dovedesc locuirea timp îndelungat a turnului şi a cetăţii. Printre dărîmăturile turnului, în stratul de cărbune şi arsură, s-au găsit şi grămezi întregi de seminţe de cereale carbonizate.

Pe latura de nord-est, terasa pe care se află turnul-locuinţă e despărţită de terasa superioară, la cea. 2 m depărtare de zidul turnului, printr-un perete vertical, format la mijloc de stîncă tăiată drept, iar în continuare, la cele două capete, în dreptul colţurflor de nord şi de est ale turnului, unde terenul este în pantă, de cîte un zid simplu cu o singură faţă, clădit din blocuri de piatră. în spatele lor, spaţiul gol pînă la stîncă era umplut cu pămînt şi piatră de stîncă sfărîmată. Temelia lor pătrunde pînă la stîncă. Zidul din dreptul colţului de est, din care s-au păstrat două rînduri de blocuri, e de aspect neregulat. înfăţişare mai regulată are în schimb zidul din dreptul colţului de nord. Acesta, cu o lungime de cea. 8 m, e şi mai înalt, păstrîndu-se pînă la 5 rînduri de blocuri, din care unele cu *babe.*

Pe latura de nord-vest a turnului-locuinţă, terasa era închisă spre sud-vest de un zid care porneşte oblic de la peretele turnului. Acesta este zidul de incintă al cetăţii, avînd două feţe şi grosimea de 1,60 m, la mijloc cu aceeaşi umplutură de pămînt şi piatră de stîncă sfărîmată. Blocurile au *babe,* semn că cele două feţe ale zidului erau legate cu bîrne. Zidul se păstrează pe o lungime de 8 m, cu

3. Unelte din metal. (Căpîlna)

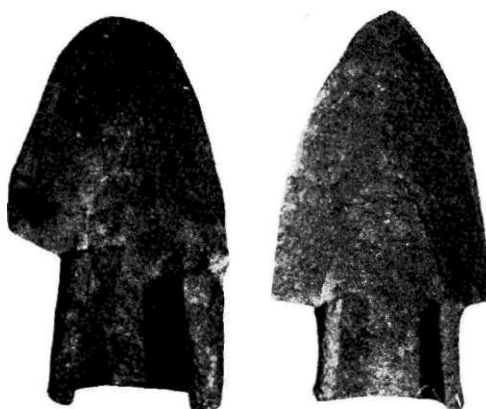
capătul dinspre pantă frînt. La capătul dinspre turn a fost identificat un canal care servea pentru scurgerea apei din curtea din spatele turnului-locuinţă. In partea de jos canalul era alcătuit dintr-un jgheab, adînc de 10 cm şi larg de 11 cm, săpat de-a lungul a două blocuri, pe toată grosimea zidului. Canalul era acoperit de alte blocuri, dintre care unul singur s-a păstrat pe loc şi în care, pe faţa de jos, e săpată o cavitate cdindrică, potrivită deasupra jgheabului de pe blocurile de jos. Notăm acum că în dreptul acestui canal de scurgere, pe un bloc din rîndul al doilea al zidului de nord-vest al turnului, e săpat, foarte distinct, un semn în forma literei C.

O construcţie deosebită are al treilea zid, care, pornind de la zidul de susţinere a terasei în direcţia sud, împarte în două terasa din spatele turnului-locuinţă. Grosimea lui e de numai 48 cm, dar, cu toate acestea, are două feţe, alcătuite din blocuri mai mici, puse în dungă, pe latura îngustă (a lăţimii). Acestea au *babe,* deci sînt legate cu bîrne, deşi spaţiul dintre cele două feţe ale zidului, umplut cu pămînt şi piatră sfărîmată, e abia de cîţiva centimetri. S-au păstrat numai două rînduri de blocuri suprapuse, iar temelia zidului rămîne mai sus decît temelia zidurilor turnului-locuinţă. Spre nord, zidul prezintă o întrerupere, largă de 1,20 m, probabil

o intrare, cu prag îngust de piatră. Un zid de piatră sau cel puţin o fortificaţie de pămînt şi palisadă a putut exista iniţial, dispărînd însă fără urme în cursul timpurilor, şi pe marginea de nord-vest a terasei, în spre valea Gărgălăului, unind capătul zidului de incintă cu cel al zidului de terasă.

Pe latura de sud-est a turnului-locuinţă, unde se află intrarea, un alt segment al zidului de incintă, avînd aceeaşi construcţie, porneşte de la zidul turnului spre est. La circa 10 m de turn el se întîlneşte, în unghi ascuţit, cu un alt zid, fragmentar, care continuă pe o distantă de 10 — 11 m, pînă la stîncă dintre cele două terase, închizînd spre sud-est curtea din faţa turnului-locuinţă. Grosimea acestui zid pare să fi fost tot de 1,60m. La capătul de sud se pare că exista o intrare. Intrucît de o parte şi de alta a zidului s-au găsit dărîmături de cărămidă, despre care greu s-ar putea admite că provin de la turnul-locuinţă, el pare să fi continuat în sus cu un perete din acest material. Numai cercetările viitoare vor putea lămuri mai bine rostul acestui zid, nefiind exclus ca el să constituie o latură a unui al doilea turn locuit.

De la capătul de nord al zidului mai înainte amintit, de la stîncă ce iese aici la suprafaţă, un zid urca mai întîi pe terasa superioară şi apoi, pe marginea acesteia, continua în direcţia nord-nord-est, pe o distanţă de aproximativ 45 m, pînă la colţul de sud al promontoriului. Păstrat numai din loc în loc, construcţia lui e diferită de a zidurilor amintite pînă acum. Grosimea lui e de 1,16 m, iar cele două feţe ale lui sînt alcătuite din cîte un singur rînd de blocuri, aşezate direct pe stîncă, într-un ***pat*** puţin adîncit în ea. Blocurile, a căror lungime este în medie de 40— 60 cm, iar grosimea de 16—32 cm, nu au ***babe*** şi sînt aşezate pe latura lor îngustă. Faţa exterioară, cît şi cea superioară

4. Fiare de plug. (Căpîlna)

sînt totdeauna tăiate regulat şi bine netezite, iar cea interioară numai uneori. Spaţiul dintre cele două rînduri de blocuri este umplut cu stîncă sfărîmată. Se crede că acest zid nu este de fapt decît substrucţia unui drum sau a unor scări care conduceau la promontoriu. Drumul sau scările, cel puţin pe o porţiune, erau fie acoperite, fie apărate dinspre sud-est de o balustradă de lemn, ai cărei stîlpi erau înfipţi în găurile circulare sau în scobiturile patrulatere constatate pe latura superioară a unora dintre blocurile din şirul de sud-est, dinspre marginea terasei.

De pe terasa turnului-locuinţă la acest drum sau scări de pe terasa superioară, se ajungea, după cum se pare, cu ajutorul altor scări, fie de piatră, fie de lemn, situate la capătul zidului dintre cele două terase, unde stîncă e tăiată în pantă.

Promontoriul — punctul cel mai înalt al cetăţii — la care ducea drumul cu scări de pe terasa superioară, era folosit fără îndoială pentru observaţie şi supraveghere. Pe el se va fi ridicat poate un turn de lemn, ale cărui urme au dispărut. De la ruinele promontoriului se deschide un cîmp larg de observaţie spre valea Sebeşului, peste actualul sat Căpîlna, pînă la înălţimde din spre satul Deal, apoi pe valea Nedeiului (un afluent al Sebeşidui) şi, mai departe, pînă la înălţimile Jinei şi ale Şugagului.

Pe terasa superioară nu s-au constatat decît puţine urme de cultură. Aci vor fi existat doar unele construcţii de lemn. Nici la marginile de nord-vest şi nord-est ale acestei terase nu au putut fi surprinse urmele vreunei lucrări de fortificaţie, ele nefiind cu totul necesare, din cauză că în această parte a cetăţii pantele dealului erau, cum s-a mai spus, foarte abrupte. Dacă va fi existat totuşi vre-un zid sau val de pămînt cu palisadă, el s-a putut prăbuşi în vale, unde s-au scurs multe alte urme de cultură pe terasa superioară.

In schimb, a fost necesară construirea unor lucrări de fortificaţie pe latura de sud-est a dealului, care, deşi mai ferită de vedere, era mai accesibilă şi deci vulnerabilă din cauză că pantele dealului sînt mai puţin abrupte. într-adevăr, zidul de incintă continuă de la întretăierea cu zidul din faţa intrării în turnul-lccuinţă spre est, pe sub terasa de sud-est, pe panta dealului, la 2—8 m de marginea acesteia. Zidul e păstrat fragmentar pe o distanţă de 26,80 m, iar mai departe, urmele lui se recunosc pe cel puţin alţi 10 m. El a fost urmărit numai pe faţa exterioară unde s-a păstrat obişnuit numai rîndul inferior de blocuri. Sub zidul de piatră, a cărui temelie nu pătrunde pînă la stîncă, se constată, pe o mare distanţă, un strat

de arsură, de unde se deduce că înaintea acestui zid a existat o altă fortificaţie, de pămînt şi lemn, care a fost mistuită de foc.

La depărtarea de cea. 30 m de la turnul-lccuinţă a fost scoasă la iveală o construcţie de formă patrulateră, adiacentă la zidul de incintă. Fata interioară a acestuia din urmă, alcătuieşte totodată si una din laturile construcţiei, care este situată pe pantă şi măsoară 3 7 X 2,6 m (în interior). Pereţii ei sînt formaţi dintr-un singur rînd de blocuri, fără *babe,* de dimensiuni variate, care numai pe latura de nord-vest, dinspre terasă, se adîncesc pînă la stîncă, pe celelalte laturi ele fiind aşezate pe umplutura de pămînt şi stîncă sfărîmată, care se constată şi în interiorul clădirii. Construcţia pare să fi fost un turn, servind poate şi ca intrare în cetate.

în continuarea peretelui de nord-est al acestei clădiri se află un şir de blocuri aşezate pe solul antic, pe latura lor îngustă. Aceste blocuri, întoreînd spre vest, descriu un semicerc. Probabil că ele reprezintă temelia de piatră a unei construcţii de lemn şi pămînt existentă pe terasa de sud-est a cetăţii, la limita dintre această terasă şi cea pe care se află turnul-lccuinţă. Este de altfel şi singura construcţie pe terasa de sud-est a cetăţii, cu toate că aici urmele de cultură sînt mai numeroase decît pe terasa superioară.

Mai jos de zidul de incintă de sub terasa sud-estică, se recunosc urmele drumului antic, lat de 2—3 m. Pe această parte a dealului urcuşul este mai uşor şi mai ferit de vedere.

Drumul pornea din valea Sebeşului, ducea pe pîrîul Rîpii, pînă la un pinten prelung de pe latura de sud-est a dealului Cetăţii, de de unde urca spre vest, pe sub zidul de incintă, pînă la valul de pămînt, unde cotea probabil spre a intra în cetate undeva în apropierea turnului-locuinţă. O intrare în cetate, în afară de cea presupusă prin turnul de sub terasa sud-estică, poate să fi existat la colţul, astăzi distrus, format de cele două ziduri care delimitează curtea din faţa turnului-locuinţă.

Scurtă privire istorică

Cetatea dacică de la Căpîlna a servit, foarte probabil, ca reşedinţă a unui însemnat nobil dac aflat în slujba regelui. Prin înfăţişarea şi caracteristicile sale arhitectonice, ea este similară cu cetăţile de

5. Obiecte de podoabă: colier, perlă, cercei, fibule şi cataramă. (Căpîlna)

piatră din munţii de la sud de Orăştie, grupate în jurul reşedinţei regilor daci de la Burebista pînă la Decebal, Sarmizegetusa. Prin poziţia sa periferică, cetatea dacică de la Căpîlna face parte, împreună cu cetăţile de la Tilişca, Piatra Craivii şi **Baniţa,** prezentate în volumul de faţă, dintr-o centură exterioară de fortificaţii, dispuse în jurul grupului central de cetăţi şi aşezări ale Sarmizegetusei şi menite să asigure apărarea mai îndepărtată a acesteia.

Cetatea dacică de la Căpîlna avea menirea de a apăra dinspre răsărit cetatea de scaun a Sarmizegetusei, situată la o depărtare de mai puţin de 40 km de aceasta. Ea trebuia să bareze pătrunderea duşmanului pe valea Sebeşului şi în munţii din spatele reşedinţei regilor daci. într-adevăr, întregul ei dispozitiv este conceput în funcţie de această destinaţie strategică. Mai întîi prin însăşi amplasarea sa pe dealul Cetăţii, care închide şi străjuieşte valea Sebeşului, ea constituie un puternic obstacol împotriva înaintării pe această vale. De pe promontoriul cetăţii se putea supraveghea nu numai valea Sebeşului, ci şi înălţimile din jur, cu care se putea ţine legătura din vedere. Cu toate acestea, deoarece dealul Cetăţii era înconjurat, ca şi dealul Grădiştei, de înălţimi mai mari, fortăreaţa dacică era totodată destul de ascunsă şi ferită de vederile unui duşman care ar **fi** înaintat pe vale în sus. Ca urmare, turnul care servea drept locuinţă a stăpînului cetăţii şi construcţiile din jurul lui au fost situate în partea opusă, de sud-vest a dealului, cea mai ferită de vedere. De asemenea, drumul de acces la cetate se afla din aceleaşi motive pe panta de sud-est a dealului.

Construită în aceeaşi tehnică şi după aceleaşi principii arhitectonice ca şi celelalte cetăţi şi fortificaţii din grupul Grădiştea

Muncelului, faţă de care prezintă doar unele particularităţi de detaliu interesante, cetatea dacică de la Căpîlna este mai apropiată ca plan şi destinaţie de cetatea de la Costeşti. Dispunînd de mai puţine lucrări de fortificaţie decît aceasta, ea este în schimb mai impunătoare şi mai puternică prin poziţia sa naturală.

Astăzi se ştie că cel care a conceput şi a iniţiat construirea grandiosului sistem de cetăţi şi fortificaţii ale reşedinţei regilor daci a fost Burebista, pe la jumătatea secolului I î.e.n. Urmaşii săi direcţi pînă la Decebal, care au păstrat centrul stăpînirii lor în aceste cetăţi, au continuat, pînă în vremea războaielor cu romanii din 101—102 şi 105—106, opera începută de Burebista, completînd-o şi amplificînd-o cu noi lucrări şi construcţii. Cetatea de la Căpîlna datează din aceeaşi epocă, putînd să fi fost construită fie pe vremea lui Burebista, cum înclinăm mai degrabă a crede, fie curînd după aceea, în timpul vreunuia din urmaşii săi imediaţi. Identitatea tehnicii constructive, materialul arheologic bogat şi variat, ca şi monedele *scoase* la iveală cu prilejul săpăturdor stau mărturie în această privinţă. Existenţa cetăţii s-a prelungit pînă în primii ani ai secolului II e.n. Seria celor 28 de monede descoperite în cursul săpăturilor începe cu doi denari republicani romani din a doua jumătate a secolului II î.e.n., rămaşi în circulaţie mult timp după emiterea lor, şi sfîrşeşte cu un denar din timpul împăratului Augustus, datînd din anul 14 î.e.n., dar printre descoperirile mai vechi se găsesc şi denari romani din vremea imperiului, pînă la Nerv a — predecesorul lui Traian. în tot acest răstimp cetatea

6. Frigare dacică. (Căpîlna)

a fost fără întrerupere locuită şi folosită. în cursul existenţei sale se pare că i s-au adus prea puţine modificări sau completări, printre care poate înlocuirea valului mai vechi de pămînt şi palisadă de pe latura de sud-est, căzut probabil pradă unui incendiu, cu un zid de piatră.

Construirea şi dăinuirea cetăţii de la Căpîlna nu poate fi concepută decît în legătură cu Sarmizegetusa, reşedinţa regilor daci. Stăpînul ei a trebuit să fie un nobil dac de seamă şi apropiat de rege, poate chiar din familia lui. Monumentalitatea cetăţii şi mai ales a turnului care a servit ca locuinţă, ca şi bogăţia materialului arheologic, arată că el nu era mai prejos de celelalte căpetenii care trăiau în jurul regelui în cetăţde din apropierea Sarmizegetusei. Prin aşezarea sa, cetatea de la Căpîlna aminteşte de caracterizarea foarte sugestivă pe care o face dacilor scriitorul roman Florus, cînd spune despre ei că trăiau căţăraţi în munţi *(Daci montibus inhaerent).*

Din cetatea sa din munţi (care era totodată şi centrul unei gospodării agricole, cum mărturisesc uneltele agricole şi cerealele carbonizate descoperite în săpături), nobilul dac îşi întindea fără îndoială stăpînirea şi îşi exercita autoritatea asupra întregii văi a Sebeşului şi poate mai departe, asupra cîmpiei fertile a Secaşului, pînă la Mureş, unde ştim că locuia puternica seminţie dacică numită Appuli. înconjurat de luptători destoinici, căpetenia dacică stăpînea cetatea în numele şi în dependenţă de rege. în cuibul său din munţi el ducea o viaţă la fel de strălucită ca şi a celorlalţi nobili din jurul regelui.

Materialele arheologice numeroase şi interesante, descoperite în cetatea de la Căpdna cu prilejul săpăturilor, dovedesc bogăţia, varietatea şi originalitatea culturii materiale şi spirituale a dacilor în stadiul ei cel mai dezvoltat, acela al unei culturi oppidane sau cvasiorăşeneşti. în afară de o mare cantitate de ceramică, lucrată la roată, dar şi cu mîna, de factură specific dacică, amintim numeroase unelte, instrumente şi obiecte de fier (seceri, fiare de plug, securi, săpoaie, ciocane, furci, foarfeci, cuţite, verigi, chei şi balamale de uşi, catarame «mîţe»), arme (săbii scurte, vîrfuri de lance şi de suliţă) precum şi numeroase obiecte de podoabă, de bronz sau de argint (inele, brăţări, fibule şi altele).

Semnul literei C săpat, după cum s-a amintit, pe unul dintre blocurile din peretele de nord-vest al turnului-locuinţă, constituie o nouă dovadă a cunoaşterii şi a folosirii, aici se pare în scop practic, a scrisului de către daci. Iniţial erau utilizate caractere greceşti, preluate de la grecii din oraşele de la Pontul Euxin, apoi cu alfa-

betul latin, ca urmare a legăturilor tot mai frecvente şi mai directe cu romanii, care în vremea lui Augustus îşi stabilesc hotarele imperiului pe Dunăre, învecinîndu-se astfel imediat cu dacii.

Sfîrşitul cetăţii a avut loc cel mai tîrziu în timpul celui de-al doilea război daco-roman în vara anului 106, cînd romanii cuceresc Sarmizegetusa. Presupunem însă că cetatea va fi fost ocupată mai întîi de romani în cursul primului război dacic, cînd, după spusele istoricului Dio Cassius, în anul 102 Traian, îndreptîndu-se spre cetatea de scaun a lui Decebal, «apucă să urce chiar pe culmde munţilor, luînd cu pericol munte după munte», în timp ce un general al său, Lusius Quietus, în fruntea călăreţilor mauri, «atacă din altă parte » prin surprindere, pe valea Mureşului şi apoi a Sebeşului, cum bănuim noi, cucerind cetatea de la Căpîlna, după care se urcă pe culmde munţdor Sebeşului şi înaintează spre Sarmizegetusa, pe care o atacă din spate, silind pe Decebal să ceară şi să încheie pace cu romanii.

Cetatea dacică de la Căpîlna şi-a găsit sfîrşitul într-un uriaş incendiu care a mistuit toată partea de lemn a construcţiilor, după care zidurile de cărămidă şi de piatră s-au prăbuşit şi au căzut repede în ruină. Peste ruinele fostei cetăţi s-a întins paragina şi pe locul ei nu s-a mai ridicat niciodată o altă aşezare.

CETATEA DACICĂ DE LA BANIŢA

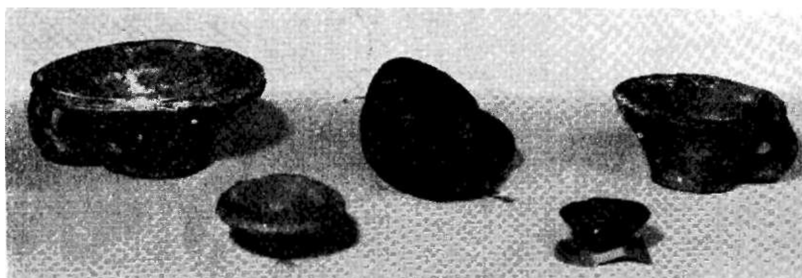
Pe lîngă importantele cercetări arheologice efectuate în munţii de la sud de Orăştie, cu rezultate deosebite, în ultimii ani s-au desfăşurat lucrări de sesizare pe teren şi explorare ştiinţifică a unor noi obiective, cai o completează şi lărgesc cunoştinţele privitoare la traiul strămoşilor daci în cele două veacuri premergătoare supunerii Daciei de către cuceritorii romani. Efortul de cercetare s-a extins şi asupra cetăţii dacice de la *Baniţa*.

Cetatea de la **Baniţa** a fost dată la iveală pe dealul *Piatra Cetăţii,* sau *dealul Bolii* cum i se mai spune, o înălţime conică ce se ridică la limita de vest a bazinului Văii Jiului. Situat cu aproape o mie de metri deasupra nivelului mării, dealul Cetăţii pare mult mai înalt prin faptul că este (cota 904) izolat de munţii Sebeşului (Ia nord) şi de cei ai Retezatului (la sud-vest). Dealul Cetăţii este prins în furca formată de şoseaua naţională Simeria-Petroşeni-Tg. Jiu şi calea ferată de pe acelaşi traseu, care, paralele pînă aici, se îndepărtează în faţa impunătorului obstacol natural, pentru a-l ocoli, prima dinspre sud iar cea de-a doua dinspre nord. La poalele versanţilor de vest, de nord şi nord-est (acesta din urmă este cel mai stîncos şi mai prăpăstios) curge învolburat, într-un larg semicerc, rîul **Baniţa,** care în dreptul dealului cetăţii primeşte dinspre nord apa pîrîului Jigoreasa şi dinspre nord-est a pinului Bolii, ce apare cristalin din peştera de la care şi-a luat numele.

înălţimea *dealul Cetăţii* se găseşte în partea de est a comunei Baniţa, la circa 4 km de centrul acestei localităţi, ale cărei case pitoreşti sînt răspîndite pe dealurile şi văile din jur, pînă în apropierea teritoriului cetăţii.

In această zonă ţinutul este deosebit de pitoresc. Drumul la ruinele cetăţii, un adevărat defileu, e străjuit de ambele părţi de dealuri împădurite şi stînci abrupte; pantele domoale sînt cultivate cu cereale şi pomi fructiferi alături de care apar păşuni întinse. Peştera Bolii şi pădurea de liliac spontan de pe versantul sudic al dealului Cetăţii, sporesc atracţia vizitatorului. La ruinele cetăţii se poate ajunge, venind din valea Mureşului sau din bazinul Văii Jiului, fie pe şoseaua asfaltată (pînă la poalele dealului), fie cu trenul, pînă în staţia **Baniţa** sau Ia Peştera Bolii. De Ia Petroşeni, distanţa pînă aici este de circa 6 km.

Din vale, pînă la ruinele cetăţii, aşezate pe culmea şi terasele dealului prăpăstios, cînd acoperit cu păduri, cînd cu stîncile-i de calcar de culoare albă, abrupte şi golaşe, drumul este destul de anevoios. Mai puţin abrupt şi acoperit cu o pădure compactă de fag versantul nordic al dealului este mai accesibil ascensiunilor. Acest versant a fost întrebuinţat şi în antichitate pentru a urca spre cetate, ca şi pentru transportul imensului mateiial de construcţie, blocuri de piatră ş.a., r^cesare unei atari realizări.

7. Vase dacice şi lustruitor. (Baniţa)

Cercetările arheologice

Deşi poziţia geografică şi forma proeminentă a dealului Cetăţii de la Baniţa, un adevărat munte, ce răsare impunător în faţa călătorului, a atras atenţia cu multe decenii în urmă, fiind semnalat de numeroşi vizitatori,« căutători de comori» şi chiar de unii cercetători, totuşi puţine realităţi se cunoaşteau, în trecut, în ce priveşte caracterul, destinaţia şi datarea în timp a ruinelor din acest loc. Aceste întrebări şi-au găsit răspuns abia în urma celor două campanii de săpături organizate în anii 1960 şi 1961.

Chiar anterior săpăturilor sistematice, în urma unor cercetări de suprafaţă, efectuate în primăvara anului 1960, şi ca rezultat al familiarizării noastre cu topografia aşezărilor dacice din munţii Orăştiei, a devenit clar că ne aflam în faţa unui cadru geografic anume ales şi amenajat, corespunzător cerinţelor de teren reclamate de fortificaţiile şi modul de trai al strămoşilor daci.

Cercetările ştiinţifice întreprinse ulterior au confirmat cu prisosinţă această primă supoziţie.

Cetatea şi monumentele ei

Fortificaţia de pe dealul cetăţii de la Baniţa înglobează o serie de construcţii cu caracter militar defensiv (ziduri de incintă, turnuri, platforme de luptă, val de apărare şi altele, din piatră, lemn sau

pămînt) ridicate pe terasele şi culmea dealului, uneori chiar în locuri înclinate pînă la 60°. Lucrărde de apărare se eşalonează în special pe latura de nord a înălţimii, apărarea celorlalţi versanţi fiind asigurată prin natura inexpugnabilă a terenului. Pe culmea dealului se află cetatea propriu-zisă, posturile de veghe şi observaţie la mari depărtări, construcţiile pentru adăpostul garnizoanei ş.a. (pl. III).

8. Fusaiole şi greutate de la războiul de ţesut. (Baniţa)

Drumul imediat spre ruinele cetăţii porneşte de la podul de cale ferată de peste apa Baniţei, pod situat cam la jumătatea distanţei dintre tunel şi peştera Bolii.

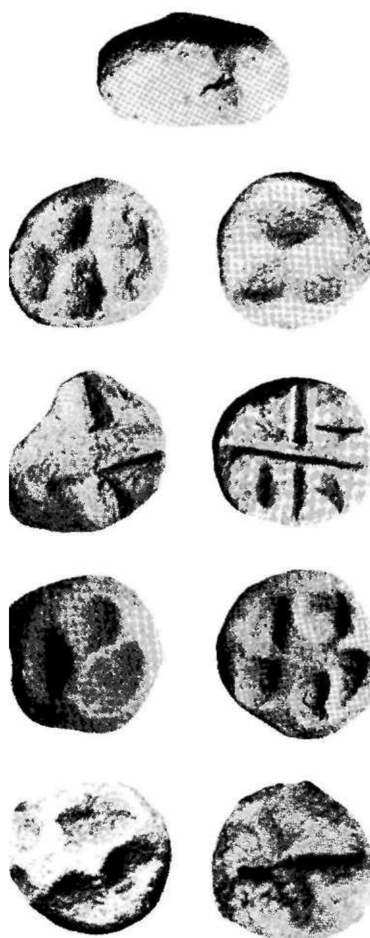
După un urcuş scurt, lăsînd în urmă terasa inferioară a dealului, de pe versantul de nord-vest, o terasă artificială, cu urme de locuire străveche (acum o mică poiană), se intră în pădure şi o dată cu aceasta începe ascensiunea aproape pieptiş pînă aproximativ la jumătatea înălţimii. Aici drumul este barat de un zid de incintă construit din piatră de calcar locală, nefasonată, legată cu mortar. Lung de peste 60 de metri şi cu o grosime de 0,85—0,95 m, cu capătul de vest prins de paravanul vertical al unei stînci, iar celălalt, cotit spre sud-est şi terminat în punctul unde terenul abrupt nu reclama o întăritură artificială, zidul închide complet versantul de nord şi parţial, cel de nord-est al dealului. Se pare că la cele două capete, acest zj-l avea cîte un turn din lemn, sesizate pe teren după resturile de lemn ars şi urmele însemnate de locuire (ceramică, chirpici, oase de animal ş.a.).

Pe lîngă piatra locală nefăţuită, zidul cuprinde, sporadic, în structura lui şi unele pietre lucrate ce provin de Ia clădiri mai vechi. Această construcţie dacică, la care s-a folosit ca liant mortarul (element întîlnit mai rar la clădirile dacice), este ulterioară celorlalte lucrări de arhitectură de la Baniţa, executate din piatră cioplită (adusă din altă parte) şi, după cum se va vedea, după o altă tehnică.

Spre capătul de est al acestui zid de incintă, în spaţiul pe care-I închide, au fost constatate urmele unui sanctuar format din tamburi, de felul construcţiilor similare descoperite în aşezările dacice din munţii Orăştiei.

Mai sus, şi paralel cu zidul de incintă menţionat, la marginea teraselor din partea superioară a înălţimii, apare un nou zid, mai puternic şi cu o desfăşurare mai largă decît primul. Gros de 2 m, acest zid se întinde pe o lungime de peste 115 m, închizînd latura de nord şi de nord-est a dealului.. EI a fost construit din piatră calcaroasă şi după cunoscuta tehnică a cetăţdor dacice: blocurile mari de piatră de pe cele două feţe ale zidului sînt legate între ele, de-a curmezişul, prin bîrne de lemn fixate în nişte jgheaburi în formă de coadă de rîndunică. Porţiunea de est a zidului e dublată în interior pe o lungime de cîteva zeci de metri de un val puternic de piatră şi pămînt, construit într-o altă epocă.

Pe prima terasă de sus a dealului se ajunge pe la capătul de

9. Butoni ornamentali de la vase dacice. (Baniţa)

nord-est al valului de pămînt şi al zidului de piatră, urcînd treptele unei porţi monumentale. Poarta, largă de 2,50 m la capătul de jos şi de 3,30 m la cel de sus (mai îngustă spre exterior pentru a fi mai uşor apărată) şi lungă de 4,50 m, este mărginită pe ambele laturi de o balustradă construită din piatră de andezit. Trecînd prin această poartă, se ajunge pe platoul superior al dealului unde apar trei terase, diferite ca suprafaţă, care se succed, în trepte, de direcţia est-vest. Prima terasă din faţa intrării este cea mai mare, o parte naturală, iar cealaltă parte, amenajată special. Urme de locuire pe acest teren, fără îndoială un loc prielnic şi pentru adunarea garnizoanei cetăţii, au fost constatate în partea ei de vest şi nord, prin material ceramic, chirpici şi unele obiecte de inventar, fără a se menţine însă resturde mai evidente ale unor construcţii, desigur din lemn, ce au existat odinioară aici.

Terasa a doua de mijloc, mai înaltă, însă mai mică decît prima, este închisă de jur împrejur de un zid masiv de piatră, gros de 1,40 m, construit după aceeaşi tehnică a zidurilor de fortificaţie dacice. Acest zid, reprezentînd o construcţie cu rost de apărare, este de formă dreptunghiulară şi cu dimensiunile de 22 **X** 17 m, se termina la partea superioară, fără îndoială, printr-un parapet de lemn prevăzut cu creneluri. S-a păstrat deosebit de bine mai ales colţul de nord-est al acestei construcţii, iar la blocurile ce alcătuiesc colţul propriu-zis se constată obişnuitul ornament, întîlnit şi la alte clădiri dacice din piatră, format dintr-o adîncitură de-a lungul muchiei.

în centrul acestei incinte se afla o clădire de formă dreptunghiulară, construită din lemn, însă cu temelie din blocuri de piatră făţuită. Pe aceste postamente a fost aşezat scheletul clădirii, format din bîrne groase, puse orizontal şi stîlpi de lemn. Pereţii propriu-zişi erau lipiţi cu un strat gros de chirpici. Vatra e din pămînt bătut, de culoare roşie-gălbuie iar acoperişul, în două ape, era probabil din şindrilă.

Mai e de observat că marginea de vest şi de sud a terasei (spaţiul *cv*prins între clădirea descrisă şi stîncă înaltă ce mărgineşte în această parte terasa) este tăiată paralel cu zidul şi cu peretele stîncos, de un sistem de canalizare, în formă de albie săpată în piatra naturală. Rostul acestei lucrări era acsla de a colecta şi conduce apa de pe terasă şi acoperişuri.

Poziţia topografică centrală şi dominantă, dimensiunile şi grija cu care au fost executate construcţiile de pe terasa a doua, ne îndrep-

r

10. Materiale de fier folosite în construcţii. (Baniţa)

tăţesc să considerăm că în clădirea de aici, poate cu etaj, îşi avea locuinţa însuşi comandantul cetăţii de la **Baniţa.**

înainte de-a ajunge la ultima terasă a înălţimii, se întîlneşte un alt complex mic de ruine, format dintr-un zid de incintă dreptunghiular, gros de 0,80 m, cu pietrele ceva mai mici, dar frumos lucrate, zid care închide, din trei părţi, un spaţiu amenajat prin nivelarea stîncii naturale. Cam în centrul acestui spaţiu, patru excavaţii circulare, practicate în vatra stîncoasă, cu diametrul de 0,70—0,80 m, indică lecui postamentelor unei construcţii de lemn.

Cea de-a treia terasă a dealului Cetăţii, cea mai înaltă (904 m), *acropola,* are o poziţie dominantă, cu vederi la mari distanţe şi mai în toate direcţiile: spre bazinul Jiului şi pînă la munţii Parîng, dar şi spre ultimele ramificaţii ale Retezatului şi ale munţdor Sebeş. Această terasă este înconjurată de un zid puternic de incintă, de formă trapezoidală (34 X 23 X 20 m), construit, ca şi cele precedente, din blocuri mari de piatră fasonată, după tehnica cunoscută. Laturile mai lungi, paralele (de nord şi de sud) ca şi zidurile intermediare ce cad perpendicular pe latura de nord, aveau rostul de a susţine şi lărgi artificial terasa naturală, redusă, a dealului. în mijlocul

spaţiului închis de zidul de incintă, legat ingenios de terenul stîncos, se înălţa un turn permanent de veghe, construit din lemn şi chirpici.

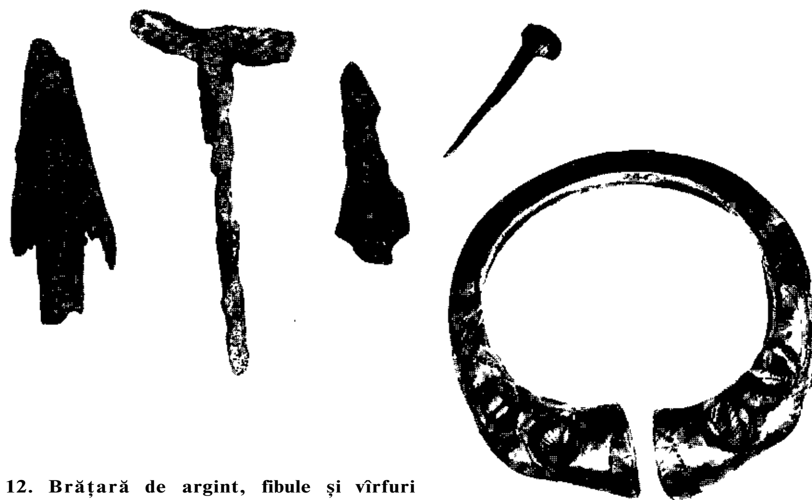
11. Unelte de fier. (Baniţa)

In partea de nord-vest a înălţimii, mai jos de construcţiile amintite, pe coasta stîncoasă, accidentată şi greu de escaladat se află o platformă de luptă, lungă de 18 m, tăiată în stîncă. Zidul care mărgineşte această platformă în partea de jos, a fost înălţat, ca şi alte ziduri ale cetăţii de la Baniţa, direct pe stîncă naturală, în multe locuri aceasta fiind amenajată special şi tăiată în trepte pentru a se putea prinde blocurde de piatră.

Din cauza suprafeţelor neregulate, inegale şi oblice pînă la verticală, adesea, la aceeaşi construcţie şi chiar la acelaşi zid, punctul de pornire a temeliei prezintă diferenţe de nivel pînă la doi-trei metri. Pentru consolidarea zidurdor ridicate în asemenea locuri accidentate, blocurde de piatră erau prevăzute cu două pînă la patru jghiaburi *(babe),* necesare fixării zidului, uneori în sens orizontal, iar alteori şi vertical, cu bîrne de lemn. *Acest element* de tehnică constructivă, proprie dacdor, *este înttlnită* în mai mare măsură aici de cît la alte fortificaţii dacice. O altă particularitate a cetăţii dela Baniţa constă în aceea că zidurile ei de piatră sînt mai înguste (ele abia depăşesc grosimea de 2 m) decît ale cetăţdor din munţii Orăştiei.

De asemenea, se remarcă o mai largă folosire a lemnului decît la alte cetăţi dacice. Aceasta se explică poate şi piin faptul că, fiind insuficientă pe dealul Cetăţii, piatra de construcţie era dificd de adus din alte cariere datorită căilor greu accesibde. Pe lîngă numeroasele bîrne pentru legarea pietrelor în zid, lemnul a fost mult utilizat la partea de sus a diferitelor construcţii şi nu rareori •capetele grinzilor pentru acoperiş sau cele destinate plafoanelor despărţitoare de nivele, erau fixate în pereţii stîncii, în locuri anumite, tăiate pe măsura grinzilor. După aceste mici firide, vizibile şi astăzi, se poate aprecia şi înălţimea unora din construcţiile cetăţii.

O caracteristică a tehnicii dacice de construcţie este şi îmbinarea măiestrită a formelor de teren cu arta de a clădi.

12. Brăţară de argint, fibule şi vîrfuri de săgeată. (Baniţa)

Remarcile lui Tacitus — *Castella rupibus indita* (castele aşezate pe munţii prăpăstioşi), a lui Florus — *Daci inhaerent montibus* (Dacii sînt legaţi de munţi), a lui Dio Cassius, Suidas şi a altor autori clasici, îşi află o confirmare deplină în lucrările de la **Baniţa.**

Dealul Cetăţii nu este înconjurat complet cu lucrări de fortificaţie căci pantele de sud, est şi vest, deosebit de abrupte, formau o stavilă aproape de netrecut.

Planul cetăţii de la **Baniţa** prezintă deosebiri faţă de cel al altor construcţii de acest fel, aşa după cum nu sînt identice între ele, ca plan, nici celelalte cetăţi din munţii de la sud de Orăştie. Fenomenul se datorează fără îndoială, în primul rînd, configuraţiei naturale a terenului: forma cetăţii era determinată de caracteristicele geografice ale înălţimii pe care era zidită.

Elementele noi sesizate la **Baniţa,** dovedesc o dată în plus, posibilităţile materiale şi tehnice ale strămoşdor daci în executarea construcţiilor.

Săpăturile arheologice au dat la iveală un bogat inventar de obiecte de tot felul, mai ales ceramică, diferite obiecte de fier şi bronz, forme pentru turnarea obiectelor din metal şi altele.

Ceramica este abundentă însă foarte fragmentată, datorită atît săpăturilor nesăbuite ale «căutătordor de comori», cît mai ales caracterului stîncos al terenului. Torenţii repezi au contribuit la fragmentarea materialui ceramic şi, în plus, au transportat o parte din acesta pe versanţi, în jos. Ceramica de la Baniţa, ca şi materialul ceramic de la alte aşezări dacice din aceeaşi vreme, executată cu mîna sau la roata olarului, prezintă o mare diversitate de forme şi sisteme de ornamentaţie. Totuşi, elementele dominante sînt cele caracteristice ceramicii geto-dacice de la sfîrşitul epocii fierului.

In categoria obiectelor din ceramică lucrate cu mîna se relevă, în primul rînd, frecvenţa ceştilor cu toartă şi a diferitelor vase-borcan precum şi alte forme, din pastă impură, de culoare neagră-roşiatică. Interesantă este şi ornamentaţia acestor vase: linia ondulată, brîul alveolar, benzi de linii paralele trase cu pieptenul, crestături, butoni cu ornament în relief, cu scop decorativ sau pentru prins ş.a. Mai numeroasă este ceramica primitivă, executată cu mîna, de un anumit profil, calitate şi ornamentaţie.

In cadrul ceramicei de calitate superioară distingem, în primul rînd, vase din pastă fină, bine arse şi de culoare cenuşie: cupe cu picior, capace cu sau fără buton, căni etc.

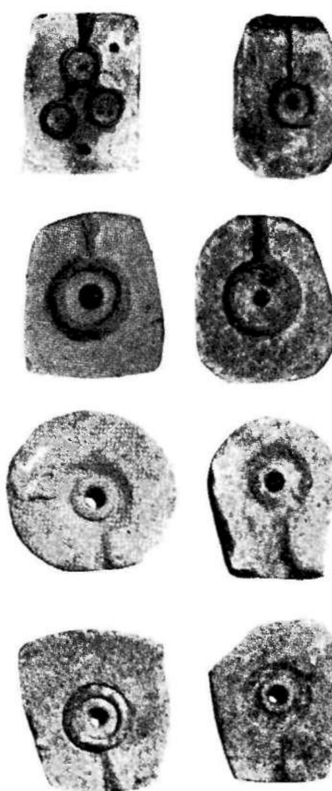
In afară de acestea au fost descoperite cîteva vase mari (chiupuri), din pastă roşie, cu pereţii groşi, folosite pentru păstrarea proviziilor.

Cîteva consideraţii istorice

Materialul arheologic descoperit şi în primul rînd ceramica, dovedeşte că cetatea de la Baniţa datează din ultima perioadă a epocii de fier, din La Tene III. Deşi acest material atestă unitatea civilizaţiei dacice din aşezărde civile şi militare ale marelui complex din munţii Orăştiei, databile în veacurile I î.e.n. — II e.n., totuşi, avînd în vedere preponderenţa ceramicii locale lucrate cu mîna, existenţa unor forme arhaizante de tradiţie hallstattiană şi caracteristicile unor descoperiri din vecinătatea cetăţii (monede de imitaţie thasiană, obiecte de podoabă) credem că în aceste locuri viaţa a început să existe încă din veacul al II-lea î.e.n.

Complexul monumentelor arheologice de la Baniţa arată că pe înălţimea dealului Cetăţii se afla o puternică aşezare mditară permanentă. Inventarul mărunt, mai ales ceramica, deosebit de

13. Tipare pentru turnarea obiectelor din metal. (Banița)

bogată, ca și celelalte obiecte găsite (lustruitoare de vase, greutăți pentru războiul vertical de țesut, prîsnele, pietre de rîșniță, o undiță, cîteva forme pentru turnat obiecte din metal și un creuzet din lut ars, cu urme de bronz topit pe pereți), demonstrează nu numai existența îndelungată a așezării, ci, în același timp, și existența unei intense și variate activități gospodărești, fără a-i imprima, însă, o notă civdă dominantă. In plină înflorire, viața cetății este întreruptă brusc de cuceritorii romani, în urma războaielor purtate împotriva dacilor (105—106). După distrugerea cetății de către romani nu mai este atestată activitatea umană pe teritoriul ei.

Rostul cetății de la Banița era acela de a apăra, dinspre sud, accesul în centrul dacic de la Grădiștea Muncelului. Ca așezare militară, ea constituia punctul important de apărare a ansamblului așezărilor dacice din munții Orăștie în fața unui inamic care ar fi înaintat din valea Dunării, peste Carpați, prin defileul Jiului.

Sistemul defensiv al cetățdor și așezărilor dacice din munții Orăștiei sau Sebeșului — izvorît în primul rînd din nevoia apărării împotriva pericolului roman — cu greu ar putea fi înțeles fără cetatea de la Banița. Eliminînd acest punct fortificat de pe harta strategică a ținutului ar fi însemnat să rămînă fără apărare dinspre sud întreaga regiune muntoasă de la sud de Orăștie, centrul statului dac de odinioară.

Toate acestea conduc la concluzia că cetatea de la Banița, cu toată poziția ei oarecum periferică, făcea parte din sistemul și complexul cetățdor dacice din munții Orăștiei (Sebeșului).

CETATEA DACICĂ DE LA TILIŞCA

Aşezare geografică

Celui ce călătoreşte pe şoseaua naţională de la Sibiu spre Sebeş i se dezvăluie, de-a lungul drumului, frumosul peisaj al muntdor Cibinului. Mai puţin impozanţi decît stîncosul masiv al Făgăraşului, ei par mai degrabă a fi dealuri, deasupra cărora se deschid platouri întinse, bogate în păşuni. La gura văilor crestate în decurs de milenii de-a lungul cărora pîraiele îşi scurg neîncetat apele cristaline, se văd cîteva din aşezările« mărginendor»: Poplaca, Gura Rîului, Sibiel, Sălişte, Galeş şi Tdişca.

încă din Sălişte, se impune pe centrul văii, semeţ, vîrful dealului Căţănaş, a cărui importanţă istorică nu fusese, pînă mai de curînd, nici măcar bănuită: el păstrează ruinele unei cetăţi dacice. De la ieşirea din Galeş, spre Tilişca, drumul care însoţeşte cursul rîului Sălişte flanchează, pe dreapta, versantul sudic, abrupt al Căţănaşului, acoperit astăzi cu o pădure de pini.

Ascensiunea pe Căţănaş este posibdă atît dinspre est, direct din satul Galeş, cît mai ales dinspre sud-vest, din Tilişca.

Dealul Căţănaşului este prelung, orientat sud-vest — nord-est, cu platoul superior de forma unui arc ce se deschide spre vatra comunei. La cea 400 m. dinspre vest, platoul se înclină formînd o şa pronunţată. De aici, culmea urcă din nou şi se îngustează treptat, avînd în punctul său estic o altitudine de 708 m. Din acest punct, vizitatorului i se oferă o minunată perspectivă spre bazinul Cibinului.

De pe vîrful vestic al platoului (712 m), privind spre nord-vest, se desfăşoară partea estică a bazinului Secaşului, cu Apoldul de sus, Apoldul de jos, Miercurea Sibiului, Sîngătinul şi Luduşul, iar în zilele cu vizibilitate bună, se reliefează la orizont munţii Apuseni •cu Cheile Turzii. înspre sud şi vest, privirile se pierd pe platorude •cu suprafeţe« drepte», care pe lîngă fineţe sînt folosite mult şi pentru agricultură.

Oferind un larg cîmp vizual, mai ales asupra căilor de acces dinspre bazinele Secaşului şi Cibinului, şi detaşîndu-se de împrejurimi prin versanţi abrupţi sau cu posibilităţi de a fi fortificate, Căţănaşul reprezintă un punct cu vădite calităţi strategice, care nu au scăpat atenţiei conducătorilor daci de odinioară.

Cercetările arheologice

Pînă nu demult cetatea dacică de la Tilişca era cu totul necunoscută, existenţa ei nefiind nici măcar bănuită. Descoperirea ei a pornit de la observarea unor blocuri de piatră lucrate, de felul celor cunoscute din cetăţile dacice, în fundaţia unei case din Tilişca şi a altor cîtorva urme de cultură dacică în curţile locuitorilor de la poalele dealului. A atras atenţia şi existenţa unui val de pămînt observat la marginea unei terase de pe versantul de vest al Căţănaşului.

Primele sondaje efectuate în vara anului 1959 au confirmat existenţa unei cetăţi dacice, scoţînd la iveală, pe lîngă numeroase materiale arheologice, urmele unui zid din blocuri de piatră, iar în campaniile din 1960—1964 au fost efectuate săpături de mai mare amploare care au permis obţinerea preţioaselor observaţii pentru definirea naturii şi caracterului acestei cetăţi şi a criteriilor necesare determinării fazelor de evoluţie a civilizaţiei dacice din aceste locuri în prima[1] şi în cea de a doua vîrstă a fierului.

Cetatea dacică şi monumentele ei

Versantul sudic al dealului Căţănaş fiind foarte abrupt, nu a necesitat nici un fel de fortificare. în schimb, pantele de vest şi de nord, accesibile pe cea mai mare parte a lor, au fost prevăzute cu lucrări de apărare. Linia exterioară de fortificaţie constă dintr-un val de pămînt (1), care încinge panta de vest şi de nord a dealului (cam pe la jumătatea lui) pe o porţiune de peste 800 m. (pi. IV).

[1] Cercetările întreprinse au dovedit că într-o fază anterioară şi anume în prima vîrstă a fierului din Dacia *(Hallstatt* — cea. 800 — 500 î.e.n.), suprafaţa superioară şi pantele acestui deal au servit ca loc de aşezare civilă. Datorită lucrărilor efectuate în epoca dacică (= cea de-a doua vîrstă a fierului — *La Tene)* urmele acestei aşezări au fost în cea mai mare parte distruse prin săpăturile cerute de amenajarea şi fortificarea terenului.

14. Vas din pastă fină, de culoare cenuşie. (Tilişca)

Rostul acestei linii era **defensiA':** de a constitui un obstacol în calea unor eventuali atacatori. Pămîntul şi piatra de stîncă din care a fost construită au rezultat direct din corpul dealului, din partea imediat superioară. Prin săpare, a fost creat şi **un** şanţ între val şi incinta aşezării. Atît valul cît si şanţul se păstrează destul de bine, putînd fi urmărite cu uşurinţă pe întreaga lor întindere.

Pentru a se asigura rezistenţa valului, respectiv spre a-l feri de alunecări şi dizlccări, în corpul său, de-a lungul celor două laturi, şi cu deosebire pe cea dinspre exterior, au fost introduse bucăţi de piatră de stîncă. Intre cele două laturi astfel întărite, pămîntul depus a fost bine tasat. La bază, valul are o lăţime de 7—8 m.

După ce, venind dinspre răsărit, se parcurge şaua amintită a dealului, se ajunge într-un punct înalt, unde se disting urmele unei construcţii deosebite: resturile unui turn care asigura apărarea extremităţii estice a platoului superior.

Din apropierea acestui turn începe cea de-a doua linie de apărare, care continuă spre vest cea 300 m, apoi spre sud, încă cea. 100 m. Ea reprezintă o terasă cu panta abruptă, înaltă de cea 10 m. Acest obstacol a fost ridicat prin acelaşi sistem, cu deosebirea că aici construcţiile au fost astfel efectuate încît să nu rezulte nici un fel de şanţ. Partea superioară a liniei de apărare (terasa de luptă) este «perfect» orizontală şi oferă apărătorilor posibilitate de manevră şi aprovizionare. Pentru a-şi menţine forma iniţială, panta a fost fortificată cu piatră de stîncă şi rîu.

La numai 110 m spre vest de turnul de apărare amintit, se găseşte o altă construcţie asemănătoare, mult mai bine păstrată. Este al doilea turn care avea o importanţă deosebită. In primul

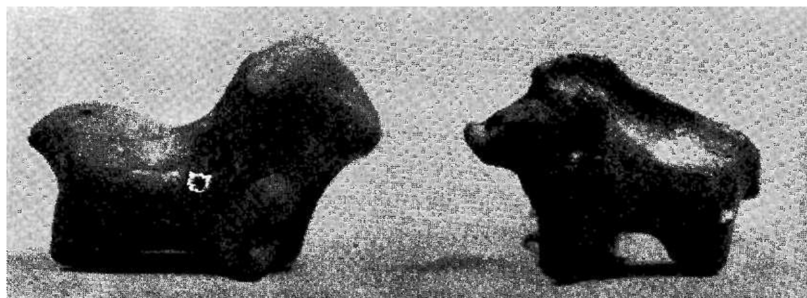
rînd, acesta era destinat să apere partea \ estică a platoului superior, cel mai important punct al aşezării, de îndată ce turnul estic ar fi cedat în faţa duşmanului. De aceea amplasarea lui s-a făcut aici unde platoul superior prezintă o gîtuitură care este aproape în întregime acoperită de construcţia sa. In al doilea rînd, acest turn trebuia să apere poarta de acces, situată alături de turn, pe latura lui de vest.

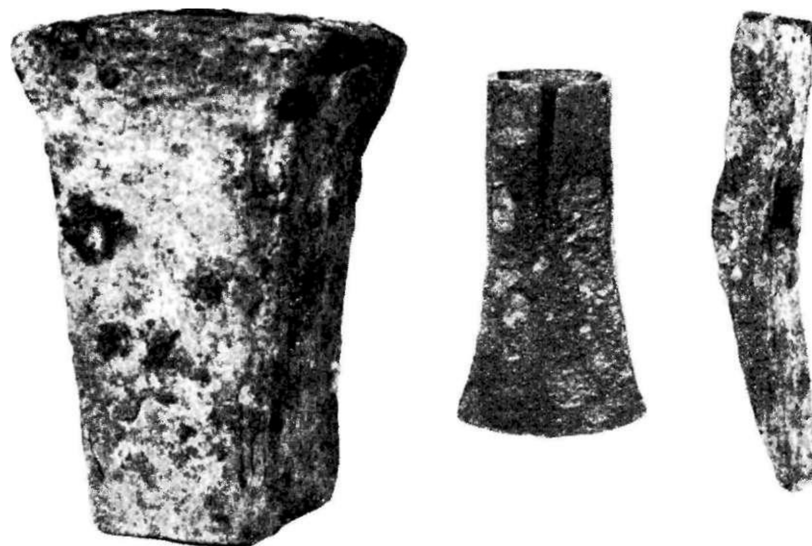
Spre poarta de acces conducea drumul antic ce venea de jos, dinspre vest şi, tăind valul, ducea spre platoul superior.

Zidurile turnului, a căror grosime atinge 2,15 m, erau prevăzute la bază, pe ambele părţi, cu cîte un parament, constînd din blocuri paralelipipedice, fasonate în diferite mărimi. Blocurile nu erau prinse cu nici un fel de liant, menţinîndu-se în poziţie prin greutate şi prin corecta lor fasonare. Aceste părţi ale zidului formau de fapt fundaţii construite după ce terenul stîncos fusese în prealabd nivelat. Spaţiul dintre cele două paramente a fost umplut cu pămînt amestecat cu bucăţi de piatră de stîncă şi de rîu, constituind astfel miezul zidului. Unele blocuri din rîndul superior au fost prevăzute cu scobituri în formă de coadă de rîndunică *(babe).* In ele erau fixate nişte bîrne de lemn ce legau blocurile respective de miezul zidului spre a nu fi dislocate cu uşurinţă. Paramentul interior nu a fost prevăzut cu asemenea scobituri.

Deasupra acestor fundaţii se înalţă zidul de cărămidă pe toată grosimea pereţdor. Cărămizile, slab arse, aveau dimensiunde 48 **X** 26 **X** 8—9 cm şi erau confecţionate din pastă de lut amestecată cu pleavă şi cu paie tocate.

15. Figurine zoomorfe. (Tilişca)

16. Unelte de fier — nicovală, ciocan şi secure. (Tilişca)

După cantitatea mare de moloz descoperită în interiorul şi exteriorul turnului, ca şi după observaţiile făcute la alte construcţii asemănătoare (spre exemplu Ia Costeşti, reg. Hunedoara), înălţimea zidurilor putea atinge în jur de 3—4 m iar acoperişul era din lemn. Stratul de cărbune şi cenuşă, rezultat din arderea acoperişului de lemn, ne face să credem că turnul a fost distrus prin incendiu.

Privind azi liniile de apărare, dimensiunile lor, amenajarea terenului prin dislocarea a mii şi ieci de mii de metri cubi de pămînt, este lesne de închipuit uriaşa muncă depusă pentru construirea acestei incinte.

Porţiunea de teren cuprinsă între cele două centuri de apărare, cu o formă ce urmează conformaţia terenului, a fost rezervată amplasării locuinţelor, atelierelor, si dependinţelor.

Pentru obţinerea unor suprafeţe orizontale, au fost construite terase, ale căror margini nu mai sînt fortificate, fiind mai puţin înalte şi deci mai apropiate una de alta. Asemenea terase se observă

17. IJmbo-uri de scut. (Tilişca)

cu deosebire în extremitatea estică a aşezării, unde ele se succed în număr de şapte, precum şi la vest de turnul nr. I, sub linia superioară de apărare. Platoul superior a fost de asemenea amenajat, pe o anumită porţiune a sa, sub forma unei terase, pe care au fost construite o serie de locuinţe, magazii şi adăposturi pentru animale. Mai departe, spre vest de această terasă, platoul coboară, avînd pe panta sa nordică o adîncire a terenului unde a fost amenajată cisterna de apă. Ea se prezenta sub forma unei gropi săpate în stîncă, cu marginile deschise oblic spre exterior. înspre sud, panta dealului continuă această deschidere cu aspect de pîlnie mare care aduna apa de ploaie conducînd-o spre cisterna propriu-zisă. în lipsa unui izvor, în caz de asediu se folosea apa de ploaie strînsă în această cisternă.

Prin cercetările arheologice efectuate s-a constatat că locuinţele, dependinţele şi atelierele erau construite fie din bîrne de lemn, fie din gard de nuiele.

Pereţii locuinţelor erau lipiţi cu chirpici în care au rămas imprimate urmele nuielelor. Construcţiile aveau formă dreptunghiulară iar lungimea orientată, cu aproximaţie, de la sud la nord, sau de la est la vest. Mărimea lor diferă, axele lungi măsurînd între 5—7 m, iar lăţimea între 3—4 m. în mod obişnuit, la temelie se aşeza un rînd de pietre de rîu sau de stîncă.

Acoperişul locuinţelor şi al celorlalte construcţii a fost executat cu siguranţă din lemn, avînd învelişul din şindrilă sau de paie.

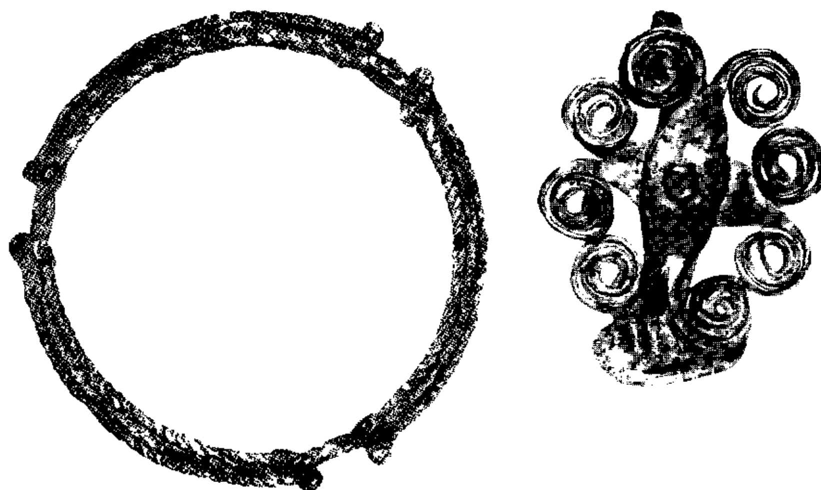
In interiorul încăperilor au fost descoperite vetre deschise de ardere (de culoare roşie-cărămizie, ale căror diametre variază în jur de 1 m), precum şi unelte şi arme de fier, obiecte de bronz, podoabe, numeroase fragmente ceramice, resturi osteologice etc. Săpăturile au scos la iveală, uneori în afara suprafeţei locuinţelor,

resturi de vase mari ceramice (chiupuri), adesea chiar în vechiul lor loc de fixare. Ele erau destinate păstrării cerealelor. Resturi de cereale şi leguminoase carbonizate au fost scoase la suprafaţă în mai multe puncte ale aşezării, în cadrul unor locuinţe.

Două rîşniţe au fost dezvelite, în atelierele de pe o terasă din apropierea turnului I, sub linia superioară de apărare, şi respectiv pe terasa din estul turnului II. Rîşniţele erau aşezate pe suporturi de formă cilindrică, construite din pietre de rîu legate cu pămînt din care nu lipseşte lutul. Diametrul suporturilor variază între 0,95—1,60 m şi trebuie să fi avut o înălţime potrivită pentru ca omul, stînd în picioare lîngă ele, să poată mînui rîşniţa. în cele două ateliere au fost descoperite urmele a cinci suporturi de rîşniţe. în complexul celui din urmă a fost scos la lumină şi un cuptor de copt, de forma unei vetre de lut de *culoare cărămizie, al cărui* perimetru era prevăzut cu lespezi de piatră fixate pe dungă. Cuptoare de folo-

18. Cuptoare. (Tilişca)

19. Brăţară şi fibulă de bronz. (Tilişca)

sinţă casnică au mai fost descoperite şi în alte puncte din aşezare. In mod obişnuit ele erau scobite în pămînt. Cavitatea rezultată fiind arsă, dădea rezistenţă pereţdor. Vatra acestor cuptoare consta dintr-un pat de pietre de rîu, acoperit cu lut şi apoi foarte bine netezit.

Pe una din terasele situate în sectorul estic al aşezării, au fost descoperite, într-o ulcică de lut ars, 14 matriţe de bronz şi 3 manşoane de fier, care au servit la baterea unor monede de argint (denari). Confecţionate cu mare grijă şi cu multă îndemînare, din bronz de calitate superioară, aceste matriţe puteau reproduce identic denarul roman care în acel timp circula şi în teritoriile mărginaşe ale statului roman.

Manşoanele au fost confecţionate din fier, avînd forma unor cdindri prevăzuţi cu cîte un orificiu în partea superioară în care se fixau matriţele. Pastilele monetare decupate din flan de argint, erau fixate între cele două matriţe, cea pentru avers şi cea pentru revers, şi se imprimau printr-o singură lovitură aplicată unuia dintre manşoane, în timp ce celălalt era aşezat pe un postament.

In timpul săpăturdor a fost scos la iveală un important material arheologic constînd din unelte, obiecte de uz casnic, podoabe,

resturi osteologice ca seceri, securi, ciocane, dălţi, pînze de ferestrău, tesle, nicovale, cuţite folosite la prelucrarea pieilor, cuie, scoabe, lanţuri, piese de harnaşament — zăbale, pinteni, aplici şi ţinte, vîrfuri de suliţe, umbo de scut etc.

Vasele de lut ars, descoperite în număr mare, sînt confecţionate din pastă de diferite calităţi, fiind modelate cu mîna sau la roată. Cele din pastă mai puţin pură sînt de culoare cenuşie închisă, lustruite la suprafaţă şi lucrate în exclusivitate cu mîna.

Din aceeaşi pastă, dar uneori amestecată cu pietricele, sînt confecţionate aşa numitele ceşti (opaiţe) dacice, caracteristice prin forma lor. La fel de interesante şi specifice sînt oalele uşor bombate, de mărimi diferite, prevăzute pe jumătatea superioară cu patru butoane. Pe suprafaţa lor, vasele de acest fel prezintă de cele mai multe ori ornamente zgîriate: linie simplă sau o bandă de linii în valuri, zgîrieturi dese obţinute cu o «măturice», brîie alveolate (apăsate cu degetul) de la un buton la altul şi dispuse orizontal sau în ghirlandă, impresiuni succesive realizate cu degetul în corpul vasului etc.

Chiupurile din pastă mai bună dar aspră (datorită nisipului adăugat în amestec), sînt lucrate la roată şi ornamentate cu linii ondulate, înscrise într-un spaţiu mărginit de linii orizontale.

Săpăturile au scos la lumină şi vase confecţionate la roată, din pastă fină, de culoare cenuşie. Acestea sînt dovada unei deosebite măiestrii în meşteşugul olăritului. Printre variatele forme de vase din această categorie se remarcă fructierele, cănile şi oalele cu două torţi (amforele).

Prin forma şi caracteristicile ei tehnice şi ornamentale, ceramica din cetatea dacică de la Tilişca reprezintă o îmbinare între puternica tradiţie autohtonă şi unele elemente de influenţă sudică-elenistică şi celtică.

Alături de uneltele de fier, de obiectele ceramice şi cele din piatră, săpăturile întreprinse au dus şi la descoperirea unor piese de podoabă, confecţionate din bronz sau din argint (brăţări, fibule, inele, coliere cu pandantive, colane, spirale etc). Aceste piese erau lucrate în ateliere specializate de orfevrărie unde lucrau meşteri daci care se bucurau de o reputaţie deosebită.

In afara incintei cetăţii dacice, pe terasa joasă, situată în vestul dealului, au fost descoperite două morminte dacice şi o platformă de incineraţie. Această platformă consta dintr-o suprafaţă de formă cu aproximaţie rectangulară, bine arsă, datorită jeratecului provenit

de la ruguri. Resturde cinerare au fost strînse şi depuse direct în pămînt, fără a se mai folosi urna, într-o gropiţă săpată anume şi reprezenta mormîntul propriu-zis. In masa acestor rămăşiţe, acoperite apoi cu pămînt, au fost descoperite şi cîteva obiecte « de inventar». In primul mormînt au fost descoperite mai multe piese de podoabă confecţionate din argint, distruse intenţionat, potrivit ritualului şi credinţelor dacilor; din celălalt mormînt au fost scoase la iveală un fel de belciug de fier şi mărgele «cu ochi de păun», executate dintr-o pastă care prin ardere căpăta caractere apropiate de cele ale sticlei.

Cîteva consideraţii istorice

Observaţide culese în urma săpăturilorîntreprinse pînă în prezent şi particularităţile pe care le prezintă materialul descoperit, analogiile izbitoare dintre cetatea de la Tilişca şi celelalte aşezări dacice ne îndreptăţesc să datăm această aşezare fortificată în secolele I î.e.n. — I e.n., cu faza maximă de înflorire şi de dezvoltare în secolul I î.e.n. Cetatea dacică de la Tilişca, în jurul căreia gravita din punct de vedere politic populaţia din jur, reprezenta un centru tribal sau, mai puţin probabil, al unei uniuni de triburi.

Cele două secole dinaintea cuceririi Daciei de către romani reprezintă o epocă de mari transformări, caracterizată printr-un reviriment general pe care îl înregistrează societatea autohtonă. Ca urmare a prelucrării fierului şi a răspîndirii uneltelor de fier, se dezvoltă meşteşugurile, iar munca în agricultură, una din ocupaţiile de bază ale dacdor, a devenit mai productivă. Produsele formau obiectul tranzacţiilor comerciale cu caracter intern şi chiar extern. De asemenea, creşterea vitelor a atins un nivel nemaiîntîlnit, dovedindu-se o îndeletnicire din ce în ce mai rentabdă. Din dorinţa de a se produce şi de a se vinde tot mai mult, mîna de lucru deveni tot mai căutată şi astfel, începe să apară sclavia în societatea dacică. Relaţiile sclavagiste, care s-au extins relativ repede, nu au atins însă în Dacia formele de sclavaj din lumea greco-romană.

Schimbul de bunuri se baza acum în cea mai mare parte pe monedă care, mai întîi de provenienţă grecească, a început să fie apoi imitată şi de localnici. în cursul secolului I î.e.n., în Dacia a început

20. Piesele atelierului monetar (matriţe şi manşoane) şi vasul în care au fost depuse. (Tilişca)

să circule intens denarul roman, care la rîndul său a fost reprodus mai tîrziu şi în monetarii locale, aşa cum s-a dovedit la Tilişca.

Din punct de \ edere politic, în epoca aceasta uniunile de triburi se întăresc şi se lărgesc, constituind premisele formării statului sclavagist începător al dacilor. Fenomenul s-a petrecut în secolul I î.e.n. cînd, pornind de la o asemenea uniune de triburi, Burebista reuşeşte să închege primul stat dacic de proporţii mari, stat care acoperea şi chiar depăşea pe alocuri teritoriul actual al patriei noastre. Capitala acestuia, *Sarmizegetusa,* se afla în munţii Orăştiei, la Grădiştea Muncelului.

După moartea lui Burebista (44 î.e.n.), statul dacic se dezmembrează pentru mai bine de o sută de ani. Prin deceniul al nouălea al secolului I. e.n., Decebal reunifică pe daci şi se pregăteşte să

înfrunte pe romani. In urma celor două războaie (101 — 102 şi 105—106 e.n.), romanii, conduşi de împăratul Traian, cuceresc Dacia şi o anexează ca provincie imperiului roman. Aşezările dacice fortificate au fost distruse, punîndu-se astfel capăt existenţei lor.

Cetatea dacică de la Tilişca reprezintă unul din importantele vestign care vorbesc despre cultura, viaţa, lupta dacilor de acum două milenii, şi ocupă un loc de seamă între monumentele antice din ţara noastră.

CETATEA DACICĂ DE LA PIATRA CRAIVII

Aşezare geografică

La circa 20 km spre nord de oraşul Alba lulia, se înalţă o stîncă uriaşă care domină, ca un impunător turn de veghe, celelalte culmi subalpine, o parte din valea mijlocie a Mureşului şi întreaga regiune de confluenţă a Tîrnavelor şi Sebeşului. Acest masiv calcaros, cunoscut sub numele de *Piatra Craivii* sau *Cetatea Craivii,* cum o numesc localnicii, de pc vîrful său înalt de 1083 m oferă o perspectivă ce merge, în zilele senine, pînă către Turda, Aiud, Blaj, Alba lulia şi Munţii Sebeşului.

Piatra Craivii se leagă spre vest, sud şi nord, prin drumuri şi poteci şerpuitoare, cu munţii Trascăului şi Metalici, pînă spre Abrud şi Valea Arieşului, iar spre est, pe căile de pe culmi şi de prin văi, mai puţin accesibde, cu *Ţara Vinului* (renumita podgorie a Albei) şi cu mănosul şes al Mureşului.

La această fortăreaţă naturală se poate ajunge plecînd de la Alba lulia, fie cu trenul mic de Zlatna pînă la Şard, fie cu autobusul pînă la Bucerdea, Craiva sau Cricău, de unde se mai merge, pe poteci de munte, cale de aproximativ două ore.

21. Vase dacice. (Piatra Craivii)—»-

Această impunătoare stîncă, izolată și dominantă, cu pereți dinspre vest, nord și est aproape inaccesibili (singura cale de ajuns pe vîrf fiind poteca de-a lungul crestei sud-nord) și cu platoul de pe culme ușor de fortificat și de apărat, a fost locuită din vremi îndeărtate și a constituit chiar un important centru politic și militar. ntre 1960—1963, aici a fost identificat și dezvelit complet un castru feudal de formă ovală, cu lungimea de 40 m și lățimea de 20 m. Este castrul regal amintit de documente la sfîrșitul secolului XIV cu numele de *Kechques castrum* (Cetatea caprei). Insă istoria pe aceste meleaguri începe cu mult înainte de evul mediu.

O importantă așezare dacică

Printre materialele descoperite în incinta castrului feudal au apărut patru fragmente de blocuri de gresie cioplite, două dintre ele prevă-

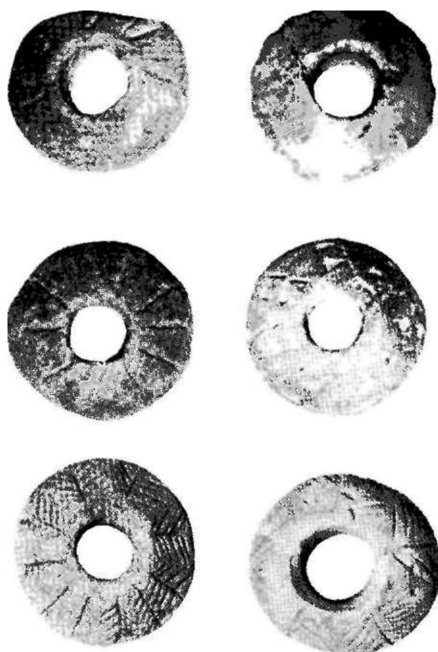

zute cu scobituri în formă de coadă de rîndunică (cunoscutele *babe),* cîteva fragmente ceramice aparţinătoare epocii bronzului şi cîteva cioburi din perioada a doua a epocii fierului.

Acestea se adăugau unor descoperiri întîmplătoare: o sabie, o suliţă, două pumnale, o piatră de rîşniţă, două vase întregi, cîteva monede şi mai multe blocuri cioplite din piatră de carieră, pe care le folosiseră localnicii la construcţii mai noi. In afara acestora, în muzeul din Aiud se aflau expuse, încă dinainte de 1900, nouă săbii de fier, un ciocan, o daltă, o tetradrabmă de la Fdip al II-lea, regele Macedoniei.

Din examinarea foarte amănunţită a terenului s-a observat că în partea de est şi cea de sud a înălţimii există unele amenajări în formă de terase, bine definite.

Pe aceste terase a fost descoperit un bogat material ceramic ale cărui particularităţi îl apropiau de ceramica din complexul de aşezări dacice din munţii Orăştiei.

22. Fusaiole ornamentate. (Piatra Craivii)

Cercetările preliminare au dus la convingerea că la Piatra Craivii sînt ruinele unei aşezări dacice importante, care ar putea fi, prin aspectul de fortăreaţă naturală, poziţia strategică şi marea bogăţie a materialelor, o *cetate.*

Să fie, oare, aici acel *oppidum* (centru fortificat) *Apoulon,* amintit de geograful alexandrin Ptolemeu, în această parte a Transdvaniei ?

Săpăturile arheologice sistematice din anii 1961 — 1963, executate într-un cadru mai larg, sub îndrumarea acad. C. Daicoviciu, au lămurit, în linii generale, sistemul de fortificaţii şi conţinutul cultural al acestei aşezări, asemănătoare cu celelalte cetăţi dacice din Transdvania. Aşezarea este compusă dintr-o cetate propriu-zisă cu numeroase locuinţe în jurul ei.

Au fost identificate unsprezece terase de formă semicirculară şi de dimensiuni ce merg de la 20 **X** 8 m pînă Ia 200 **X** 115 m, amenajate pe pantele de la poalele înălţimii. Şase dintre ele se g^ssesc pe versantul de răsărit, două pe cel sudic iar celelalte trei pe versantul de nord-vest.

In afară de terasele amintite, unele dintre ele ocupînd suprafeţe apreciabde, s-au săpat direct în stîncă unele terase în formă de balcoane suspendate, de turnuri de apărare şi supraveghere. Astfel, spre sud a fost dezvelită o terasă-balcon cu o largă vizibilitate către valea Bucerzii, Mureş şi Alba lulia, lungă de 80 m şi lată de 10 m, la marginea inferioară cu un şanţ săpat în piatră, probabd pentru incastrarea unui zid. Spre vest, balconul se prelungeşte

cu un drum tăiat în stîncă, lung dc 50 m şi lat de 10 m, iar spre est cu o platformă, puţin înclinată, lungă de 65 m şi lată de 40 m, cu urme vizibile de curăţire a suprafeţei şi de prelucrare a marginilor scoase bine în evidenţă. Mai sus de balcon, Ia aproximativ 25 m se găsesc alte două platforme, săpate în stîncă, puţin înclinate, una de 65 X 10 m şi alta, de 50 X10 m, cu margini prelucrate şi suprafeţe înclinate bine netezite. Pe toată creasta stîncii, adică pe întreg traseul potecii de urcare spre vîrf, pot fi observate platforme de mici dimensiuni, minunate posturi de observaţie, toate orientate spre valea Mureşului.

Pe versantul estic al înălţimii a fost identificat, de asemenea, un balcon-suspendat de 20 X 8 m, săpat în stîncă, cu larg orizont către Gruiul Rumeţii şi către drumurile şi potecile care urcă dinspre satele Craiva şi Bucerdea-Vinoasă.

O mare platformă, cu dimensiunile de 60 X 30 m, a fost amenajată, prin nivelarea Vîrfului Bulzul, numit de localnici, din cauza aspectului său de fortăreaţă cu pereţii abrupţi, *Cetatea mică,* din colţul de nord-vest al înălţimii. Acest bloc, cu o suprafaţă înclinată şi cu margini prelucrate,

23. Unelte din metal: nicovală mică, ciocan, dălţi, cuţite şi coase. (Piatra Craivii)

24. Arme dacice. (Piatra Craivii)

probabil pentru construirea unui zid, pare a fi un puternic contrafort al stîncii şi un admirabil turn de supraveghere a văii Cricăului.

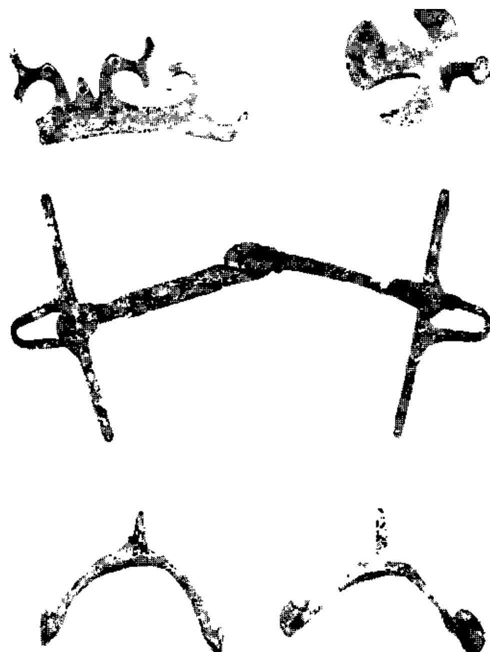
Resturi izolate din zidurde cetăţii dacice au fost descoperite pe aproape întreaga suprafaţă a înălţimii, de la poalele ei pînă în vîrf unde, în despicăturile stîncii îşi au cuibul şoimii.

Săpăturde sistematice efectuate au dat răspuns printre altele şi dificilelor întrebări: unde sc afla incinta cetăţii? care sînt caracteristicile ei generale şi cele particulare?

Au fost descoperite un bogat material şi unele urme de vechi construcţii. In general, terasele au un puternic zid de susţinere în partea inferioară, gros de 2,5 m, format din două rînduri de blocuri rudimentare cu o umplutură la mijloc de sfărîmături de stîncă şi pămînt. Pe terasa din partea de est au fost scoase la iveală urmele unui sanctuar, marcat de patru rînduri de tamburi de piatră de carieră, rotunzi sau pătraţi, şi de 5 gropi rituale, cu resturi de cereale, depozite de vase, arme şi oase de animale. Pe balconul-suspendat, situat pe terasa din partea de est a stîncii, au fost găsite urme de tamburi rotunzi. Sanctuarele cu aliniamente sînt specifice aşezărilor dacice, monumentele de la Grădiştea Muncelului fiind cele mai caracteristice.

Două secţiuni, săpate pe terasa din partea de sud-vest a stîncii, au prdejuit descoperirea unei mari aglomerări de blocuri de piatră de carieră, fasonate, prevăzute cu specificele *babe* şi cu scobituri laterale pentru transport ; tot aici a fost dezvelit un strat de «praf de piatră », gros de cea 0,25 m, indicînd locul unui atelier de prelucrare a blocurilor pentru zidul cetăţii sau pentru turnurile de apărare. Un strat asemănător de « praf de piatră» a fost precizat şi pe terasa din partea de est, unde se prelucraseră probabil alte blocuri.

Prin analiza minuţioasă a materialului descoperit, s-a putut conclude că incinta ce-

25. **Piese de harnaşament. (Piatra Craivii)**

ţii dacice se desfăşoară pe vîrful masivului stîncos, în jurul castrului feudal. Ea, de o formă patrulateră, mult mai mare decît castrul feudal, avea o lungime de 67 m, o lăţime de 36 m şi deci o suprafaţă de 2412 m^2. Incinta ocupa atît micul platou cît şi pantele dinspre nord şi vest, pînă la marginile peretelui abrupt al stîncii.

Zidul de incintă, după factura sa, este, în general, asemănător cu zidurde de la celelalte cetăţi dacice, dar are un aspect nou, necunoscut încă: porţiuni de aproximativ 1,5 m, formate din trei rînduri de blocuri de aproximativ 0,54 **X** 0,32 **X** 0,36 m, sînt despărţite prin stîlpi verticali de 1,2 **X** 0,28 **X** 0,36 m şi legate atît transversal cît şi longitudinal, prin grinzi de lemn, fixate în *babe.* Multe blocuri din acelaşi rînd sînt legate între ele prin *babe* longitudinale.

Acropola cetăţii, situată pe vîrful înălţimii, avea un zid de incintă gros de 3m, fixat în stîncă pe un *pat,* format din două rînduri de blocuri din piatră de carieră, legate între ele prin bîrne fixate în *babe* şi cu interiorul umplut cu sfărîmături de stîncă. Deşi zidul a fost distrus în cea mai mare parte, s-a reuşit totuşi să se fixeze traseul său pe o distanţă de 41 m şi să se găsească, prin executarea unor secţiuni, urmele lui din sfărîmături de piatră albă şi patul de fixare, săpat în stîncă de-a lungul întregei pante vestice.

în toate secţiunde de pe terase, balcoane, platforme şi incintă se constată existenţa a două straturi de cultură: unul din epoca bronzului, cu materiale ceramice puţine şi un altul, de factură dacică, destul de compact şi atingînd uneori grosimea de 1,9 m.

Ceramica dacică grosolană, găsită aici, este lucrată cu mîna din lut cenuşiu sau cărămiziu şi ornamentată cu un brîu alveolar sau •crestat, cu butoni şi proeminenţe conice. Formele cele mai frecvente sînt ceştile-opaiţe, vasele cu gît scurt şi altele, de diferite mărimi.

Ceramica fină, este lucrată la roată, din lut cenuşiu sau cărămiziu de diferite nuanţe şi are forme obişnuite: vase bombate, fructiere, căni, străchini, castroane, chiupuri, amfore şi cupe cu picior. Au fost descoperite şi multe obiecte de lut ars, dintre care cele mai importante sînt lustruitoarele de vase, greutăţde de la războiul de ţesut, fusaiole, ţigle şi olane de factură grecească.

O importanţă deosebită prezintă obiectele de fier şi lut: seceri, coase, un fier de plug de tip celtic, săpi, săpoaie, tesle, nicovale, dălţi, ciocane, ciocănele, sfredele, securi, vîrfuri de lance, săgeţi, săbii, *falces dacicae* (cosoare de luptă dacice) piese de harnaşament, cazane şi vase de fier şi de bronz (de diferite mărimi) foarfeci, chei, zălare (unul cu protome în formă de şarpe), crampoane de munte

(«mîţe»), cuie de fier de mărimi diferite, scoabe, verigi şi obiecte de podoabă (catarame, inele, pandantive, fibrde de bronz, de fier şi din fir de argint împletit, ace, brăţări, coliere şi perle). în zona sanctuarului au fost descoperite cinci monete: patru piese romane din argint, datate între 88—70 î.e.n. şi o monedă dacică de argint schifată (scobită), de tip macedonean, datată la sfîrşitul secolului III şi începutul secolului II î.e.n.

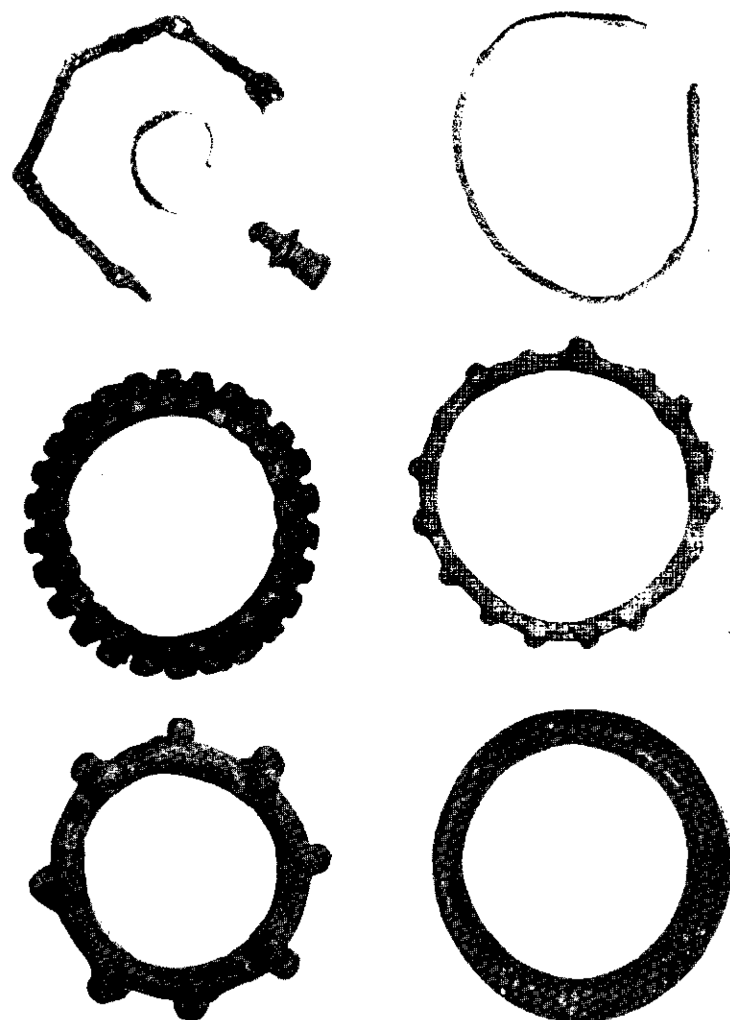
Cîteva consideraţii istorice

întreaga regiune dominată de Piatra Craivii, a fost intens locuită din vremi îndepărtate, aşa cum mărturisesc aşezările neolitice (circa 4000 î.e.n.) de pe Mureş (Lumea Nouă, Sîntimbru, Limba şi Bărăbanţ), aşezările aparţinînd culturii de tip Coţofeni (1900—1600 î.e.n.) de la Ţelna, Ighiel, Bucerdea, Cetea, Bulzul Gălzii şi Vîrful Sfredeleaşului, ca şi cele din epoca bronzului (1500—300 î.e.n.) de la Cetea, Cricău, Ţelna şi Vîrful Gugu sau cetatea fortificată de la Drîmbar — Teleac, din prima epocă a fierului (800—450 î.e.n.).

Materialele descoperite la Piatra Craivii (ceramica, uneltele agricole şi cele meşteşugăreşti, armele, piesele de harnaşament, ustensilele de uz practic şi obiectele de podoabă) sînt caracteristice culturii dacice. Bogăţia şi varietatea lor arată că în acest loc a existat o aşezare dacică deosebit de importantă.

Prezenţa unor terase fortificate cu ziduri de piatră, a unor balcoane şi platforme, dăltuite în stîncă şi a unei acropole *(arx)* cu un puternic zid de incintă, pe vîrful unui impunător şi aproape inaccesibil masiv stîncos, ne duc, neîndoielnic, spre aceeaşi concluzie. La Piatra Craivii a existat cea dinţii aşezare dacică fortificată descoperită pînă acum în dreapta Mureşului, în Munţii Apuseni.

După observaţiile stratigrafice şi analiza materialelor şi monetelor descoperite se poate afirma că aşezarea cuprinde două faze, bine determinate. în prima fază aci se afla o *veche aşezare* pe terase fortificate şi eventual pe balcoane şi platforme, întărite probabd cu palisade de lemn. In cea de-a doua fază este semnalată *o cetate,* cu ziduri, turnuri de apărare şi cu o acropolă greu accesibilă. Prima aşezare ar putea data din secolele III î.e.n. — I e. n., iar cetatea, care era în curs de ridicare, a fost distrusă de incendiu în timpul războaielor daco-romane (101—102 şi 105—106), cum ne arată stratul de arsură compactă şi calcinarea tuturor obiectelor de metal.

26. Obiecte de podoabă: brățară, colier, fragmente de colan, cercel și pandantiv. (Piatra Craivii)

27. Monete: *a)* 84—83 î.e.n.; *b)* 85 î.e.n.; *c)* secolele III—II → î.e.n.; *d)* 7. î.e.n.. (Piatra Craivii)

Zidurile acropolei au fost distruse şi pră\ălite în prăpăstiile din jur, aşa cum s-a procedat şi cu celelalte cetăţi cucerite de romani.

Este probabil că transformarea aşezării dacice de la Piatra Craivii într-o puternică fortăreaţă să **fi** avut loc, în mare grabă, între cele două războaie daco-romane.

Unele izvoare literare şi istorice antice ne îndeamnă să afirmăm că la Piatra Craivii a fost descoperit oraşul *Apoulon* — «capitala» tribului dacic al apulilor.

Două versuri dintr-o poezie latină — *Consolatio ad Liviam* — amintesc de «Dunărea cea năvalnică şi de îndepărtatul trib al apulilor *(Danuviusque rapaxet Dacius orbe remoto Appulus),* iar în rezumatul istoriei universale a lui Trogus Pompeius — Justinus, prologul 36, pe larg lămurit de acad. C. Daicoviciu, se menţionează « creşterea puterii dacilor sub domnia regelui Rubobostes» *(et incrementa Dacorum per Rubobostem regem).* Rubobostes este un predecesor îndepărtat (sfîrşitul secolului III şi începutul secolului II î.e.n.) al lui Burebista, care guverna o puternică uniune de triburi în centrul sau în sudul Transilvaniei. Celebrul astronom şi geograf alexandrin Claudius Ptolemaeus menţionează în secolul II al e.n., în *Geographia* sa, numele «cetăţn» *Apoulon,* în partea centrală a Daciei.

Numele însuşi al oraşului roman Apulum (Alba lulia), derivat din toponimicul dacic Apoulon, este un indiciu că « metropola» tribului apuldor era situată în apropiere nemijlocită. Situaţia pe teren de aici (aşezarea dacică, situată la munte, la oarecare depărtare, iar oraşul roman la şes) este asemănătoare cu cea din fostul centru politic şi administrativ al regatului dacic: Sarmizegetusa dacică (Grădiştea Muncelului) şi Sarmizegetusa romană (Haţeg). Toate acestea ne îndreptăţesc să credem că cetatea de la Piatra Craivii este fosta capitală a tribului dacic al apuldor.

Probabil că Rubobostes a pus temelia aşezării în terase de la Piatra Craivii, iar construirea în mare grabă a cetăţii să se fi făcut sub conducerea altei căpetenii dacice, sub domnia regelui Decebal.

Este posibil ca cetatea dacică de la Piatra Craivii, Apoulon-ul, să fi făcut parte, împreună cu **Baniţa,** Căpîlna şi Tilişca, din sistemul de apărare a capitalei Daciei, Sarmizegetusa. Insă ea poate constitui şi un nucleu al unui alt complex de puternice aşezări din Munţii Apuseni, regiunea auriferă a Daciei. Numai cercetările viitoare \or putea da un răspuns concludent.

Cetatea dacică de la Piatra Craivii este o redută a ultimei rezistenţe în faţa unui duşman nemdos; o ultimă sforţare a unui popor

pentru salvarea libertății sale; o dovadă materială indiscutabilă a capacității politice și spirituale a poporului dac; un centru tribal puternic, gata să se adapteze împrejurărilor: dintr-o așezare pașnică, cu un sistem de viață adecvat devine, în momentul grav al salvării independenței o fortăreață inexpugnabilă, dăltuită în stîncă.

Pe lingă deosebita importanță istorică, pe care o prezintă noile descoperiri arheologice de la Piatra Craivii, făcute de către colectivul științific al Muzeului Regional Alba Iulia, — castrul feudal și cetatea dacică — ele deschid perspectiva unui punct turistic, de o rară frumusețe, unde vizitatorii vor putea admira priveliști încîntătoare și unde vor lua contact direct cu urmele trecutului glorios al poporului nostru, scoase azi la lumină, cu rîvnă și pricepere.

NOTA BIBLIOGRAFICĂ

Pentru o rapidă orientare, în timp şi spaţiu, asupra poporului dac şi a culturii lui, trimitem la C. Daicoviciu, *Apariţia şi formarea relaţiilor sclavagiste în Dacia (Perioada Burebista-Decebal)* din Tstorio României, voi. I, Bucureşti 1960, p. 255—341.

ILUSTRAŢII

28. Vedere spre sud-vest de cetatea Căpîlna cu culmea dealului Gărgălău.

29. Turnul-locuinţă şi zidurile de pe latura de nord-vest. (Căpîlna)

30. Faţa externă a zidului de nord-est al turnului-locuinţă. (Căpîlna)

31. Bloc de piatră purtînd semnul literei «C». (Căpîlna)

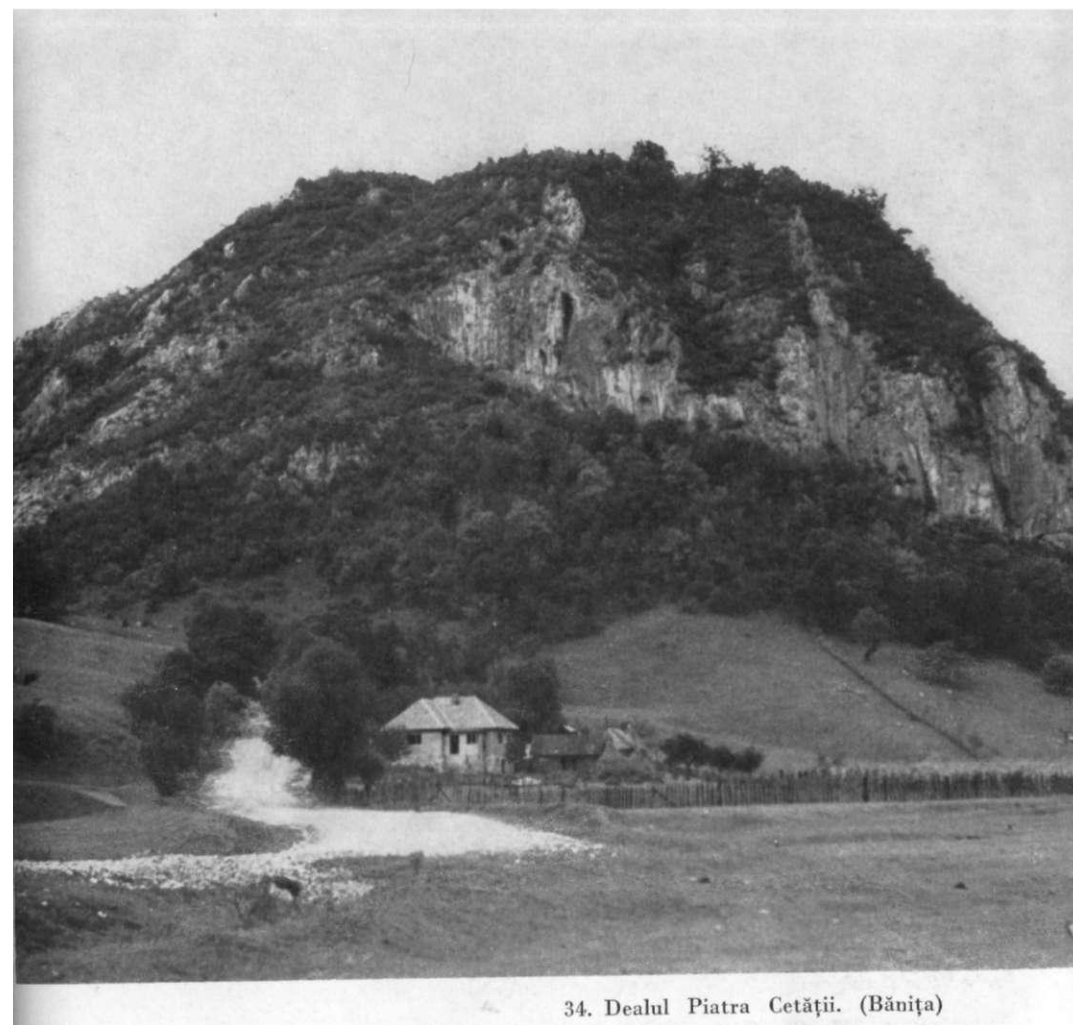

32. Vase dacice. (Căpîlna)

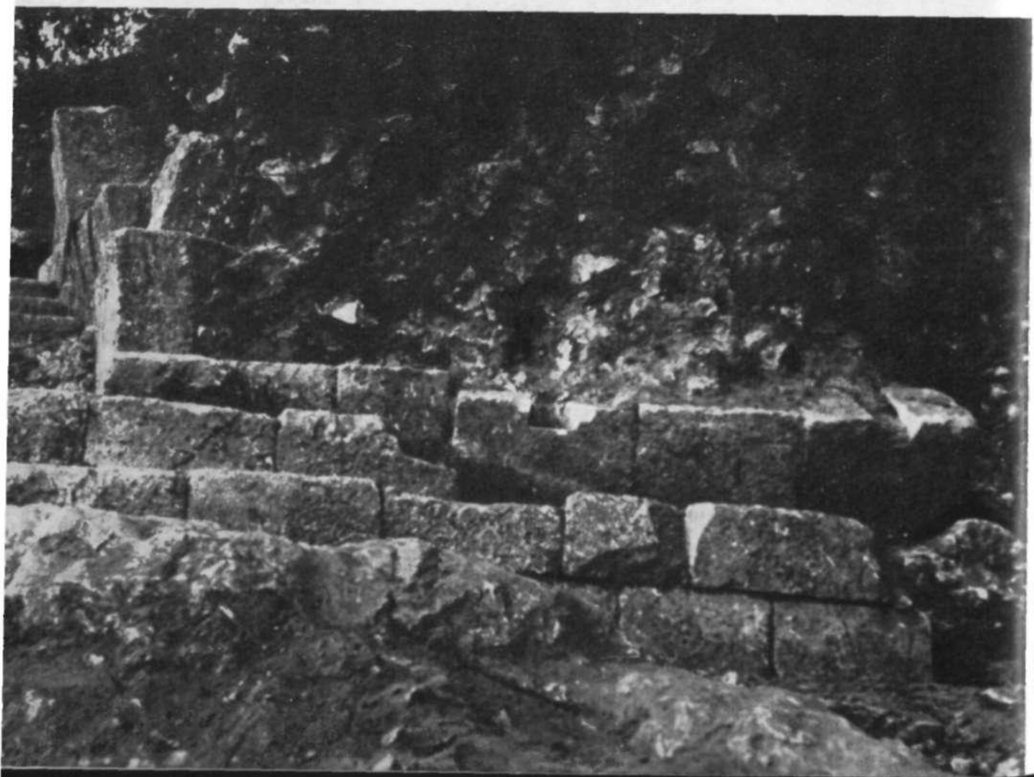

33. Vas dacic cu două torţi. (Căpîlna)

34. Dealul Piatra Cetăţii. (Băniţa)

35. Poarta cetăţii de la Baniţa. Vedere din exterior

36. Poarta cetăţii de la Baniţa. Vedere parţială

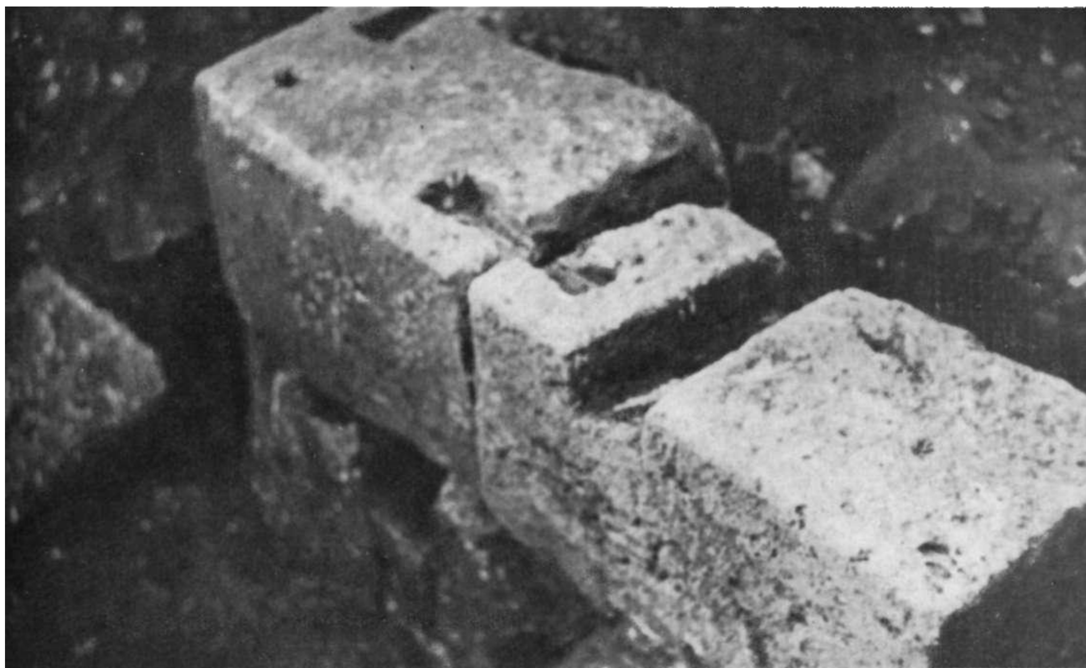
37. Fragment din zidul de incintă executat din piatră legată cu mortar. (Baniţa)

38. Fața exterioară a unui zid de incintă. (Banița)

39. Colț de zid cu blocurile de piatră ornamentate. (Banița)

40. Blocuri de piatră cu jgheaburi pentru fixarea zidului cu bîrne. (Bănița)

41. Fragment din zidul « acropolei ». (Bănița)

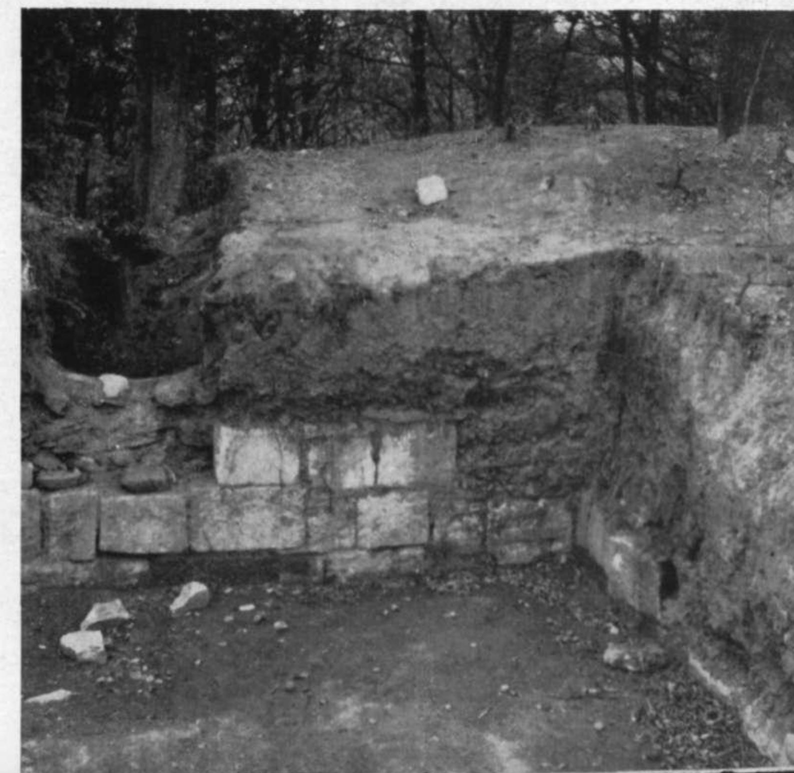

42. Peretele sudic al turnului I. Vedere din exterior. (Tilişca)

43. Peretele sudic al turnului I. Vedere din exterior. Detaliu. (Tilişca)

44. Turnul-locuinţă din colţul nord-estic. Interior. (Tilişca)

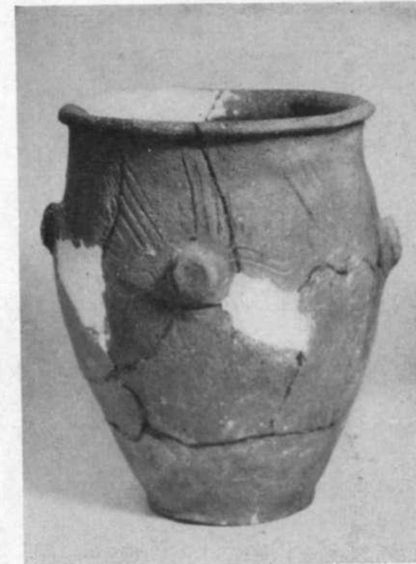
45. Turn-locuinţă de pe latura vestică. (Tilişca)

47. Fructieră dacică. (Tilişca)

46. Vase dacice ornamentate diferit. (Tilişca)

49. Sanctuar dacic. (Piatra Craivii)

48. Piatra Craivii

50. Cupe dacice. (Piatra Craivii)

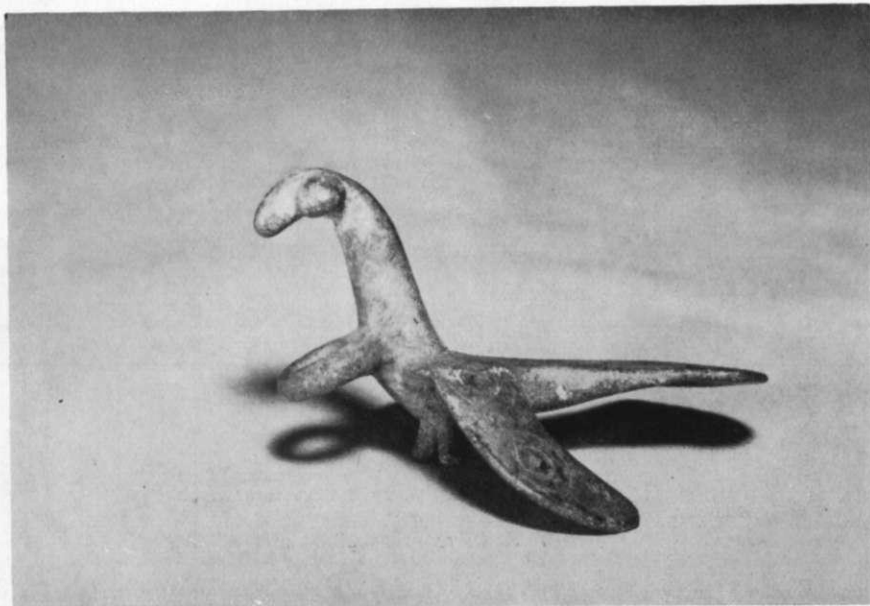

Vase dacice ornamentate. (Piatra Craivii)

53. Pasărea măiastră. (Piatra Craivii)

52. Ceașca dacică. (Piatra Craivii)

LISTA ILUSTRAŢIILOR

Pe supracopertă: Tumul-locuinţă din colţul nord-estic al cetăţii dacice de la Tilişca. Vedere din interior.

în text:

în afara textului :

28. Vedere spre sud-vest de cetatea Căpîlna cu culmea dealului Gărgălău.
29. Turnul-locuinţă şi zidurile de pe latura de nord-vest. (Căpîlna)
30. Faţa externă a zidului de nord-est al turnului-locuinţă. (Căpîlna)
31. Bloc de piatră purtînd semnul literei « C». (Căpîlna)
32. Vase dacice. (Căpîlna)
33. Vas dacic cu două torţi. (Căpîlna)
34. Dealul Piatra Cetăţii. (Baniţa)
35. Poarta cetăţii de la Baniţa. Vedere din exterior.
36. Poarta cetăţii de la Baniţa. Vedere parţială
37. Fragment din zidul de incintă executat din piatră legată cu mortar. (Baniţa)
38. Faţa exterioară a unui zid de incintă. (Baniţa)
39. Colţ de zid cu blocurile de piatră ornamentate (Baniţa)
40. Blocuri de piatră cu jgheaburi pentru fixarea zidului cu bîrne. (Baniţa)
41. Fragment din zidul «acropolei». (Baniţa)
42. Peretele sudic al turnului I. Vedere din exterior. (Tilişca)
43. Peretele sudic, al turnului I. Vedere din exterior. Detaliu. (Tilişca)
44. Turnul-locuinţă din colţul nord-estic. Interior. (Tilişca)
45. Turn-locuinţă de pe latura vestică. (Tilişca)
46. Vase dacice ornamentate diferit. (Tilişca)
47. Fructieră dacică. (Tilişca)
48. Piatra Craivii
49. Sanctuar dacic. (Piatra Craivii)
50. Cupe dacice. (Piatra Craivii)
51. Vase dacice ornamentate. (Piatra Craivii)
52. Ceaşca dacică. (Piatra Craivii)
53. Pasărea măiastră. (Piatra Craivii)

Planuri

I. Planul general al cetăţii dacice de la Căpîlna
II. Planul turnului-locuinţă şi a zidurilor adiacente de la Căpîlna
III. Planul general al cetăţii dacice de la Baniţa
IV. Planul general al cetăţii dacice de la Tilişca